

ETELÄ-SAVON JA MIKKELIN KAUPUNGIN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA TOIMINTAOHJELMA VUOSILLE 2024-2025

*Etelä-Savon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma –
sisältää Mikkelin täydennyksiä ja painopisteitä*

Tiivistelmä

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on lakisääteinen suunnitelma, joka Etelä-Savossa on tehty ensimmäisen kerran maakuntatason suunnitelmana vuosille 2019 -2021 ja edelleen vuosille 2022-2023. Suunnitelma on nyt päivitetty vuosille 2024-2025. Suunnitelma koskee 0-29 vuotiaita lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään.

Suunnitelman päivityksestä on vastannut pienempi työryhmä, jossa on ollut edustajia Etelä-Savon hyvinvointialueelta, kunnan sivistystoimen palveluista, nuorten ohjaamopalveluista, järjestöistä ja seurakunnasta. Suunnitelmaa laadittaessa on huomioitu lastensuojelulain 12 §, kansallinen lapsistrategia, nuorisotyön ja –politiikan ohjelma 2020-2023 sekä Etelä-Savon hyvinvointisuunnitelma vuosille 2023 - 2025, joka on hyväksytty Etelä-Savon hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnassa ja päätetty esittää edelleen aluehallituksen ja edelleen aluevaltuuston hyväksyttäväksi.

Suunnitelman lähtökohtana on ollut ja on edelleen perhekeskustoiminta. Avoin toiminta, varhainen tuki ja palvelut verkostoidaan perheiden tarpeita vastaavaksi yhteensovitetuksi toimivaksi kokonaisuudeksi. Yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja alueellisesti toimivia perhekeskuksia on perustettu ja perustetaan edelleen sekä niiden toimintaa edelleen vahvistetaan ja kehitetään. Lapsen, nuoret ja perheet otetaan mukaan toimintaan ja palveluja kehittämään, toteuttamaan sekä arvioimaan. Lapsi- ja perheystävällistä toimintakulttuuria vahvistetaan ja sen mukaisia toimintatapoja. Kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien (hyvinvointialue, kunta, järjestöt, seurakunta, yksityiset) toiminta, resurssit ja palvelut yhteensovitetaan perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi. Tarvittavista yhteistyörakenteista ja käytännöistä sovitaan perhelähtöisten integroitujen palvelujen tarjoamiseksi, yhteistyötä koordinoidaan ja johdetaan maakunnallisesti.

Hyvinvointisuunnitelman nykytilan kuvaus on päivitetty tilastojen ja kyselyiden osalta. Myös perheille syksyllä 2023 tehdyn kyselyn tuloksia on hyödynnetty suunnitelmaa laadittaessa. Kyselyssä nousi esille esimerkiksi palveluiden parantamisessa liittyen seuraavat asiat; helppo yhteydenotto sekä aito kohtaaminen ja kuuleminen, konkreettinen kotiin annettava lasten- ja kotihoitoapu, helposti saatavilla oleva tieto, tuki ja matalan kynnyksen palvelut, laaja aukiolo, helposti ja ilman jonoa saavutettavat palvelut sekä yksilöllinen, perheen tarpeisiin liittyvä tuki

Painopisteisiin ja toimenpiteisiin ei ole tehty edelliseen suunnitelmaan verrattuna olennaisia muutoksia. Painopisteet ovat;

- **perhelähtöisyys,**
- **monialainen yhdessä kehittäminen**
- **turvallisuus,**
- **osallisuus**
- **yhdenvertaisuus,**
- **viestintä**

- **varhainen tuki,**
- **vanhemmuuden, parisuhteen ja erotilanteiden tuki sekä**
- **tarpeisiin perustuvat palvelut.**

Suunnitelmaan kirjattuja toimenpiteitä ovat esimerkiksi aito kohtaaminen, hyvät elintavat: mm. elintapaohjaus, Neuvokas perhe –työskentely, omajuttu/harrastus kaikille, lapsi- ja perhelähtöinen vuorovaikutus: Lapset puheeksi, lasten ja nuortenvaikuttaminen: oppilaskunta, lastenparlamentti, nuorisovaltuusto, perheparlamentti sekä lapsivaikutusten arviointi osana päätöksentekoa.

Suunnitelma toimii samalla Mikkelin kaupungin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmana. Suunnitelmaan on tehty muutamia täydennyksiä Mikkelin tavoitteiden, toimenpiteiden ja liitteiden osalta. Mikkelin tekemät täydennykset on kirjoitettu sinisellä fontilla kursivilla.

Sisällysluettelo

1 ETELÄ- SAVON LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA TOIMINTAOHJELMA VUOSILLE 2024-2025	5
1.1 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN TAUSTA JA TAVOITTEET	5
1.2 HYVINVOIVA LAPSI, NUORI JA PERHE SEKÄ MAAKUNNALLINEN PERHEKESKUS TOIMINTASUUNNITELMAN JA YHTEISTOIMINNAN LÄHTÖKOHTANA.....	6
1.3 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN PALVELUJA YHTEENSOVITTAVA JOHTAMINEN JA ERI TOIMIJOIDEN ROOLIT	7
1.4. LAPSET, NUORET JA PERHEET ETELÄ-SAVOSSA.....	9
2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN NYKYTILA ETELÄ-SAVOSSA	13
2.1 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN KOKEMUKSIA HYVINVOINNISTA	13
3 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN PAINOPISTEET JA TOIMENPITEET	19
3.1. TOIMIMME PERHELÄHTÖISESTI LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN HYVÄKSI YHTEISTYÖSSÄ.....	19
3.2 VAHVISTAMME HYVINVOINTIA, TURVALLISUUTTA, OSALLISUUTTA JA YHDENVERTAISUUTTA.....	22
3.3 LISÄÄMME VARHAISEN TUEN TARJOAMISTA LAPSILLE, NUORILLE JA PERHEILLE.....	27
3.4 TARJOAMME LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN TARPEISIIN PERUSTUVIA PALVELUJA.....	31
Perhekeskuksen palvelukokonaisuus	31
4 PERHEKESKUSTOIMINNAN ARVIOINTI JA SEURANTA	39
5 KUNTAKOHTAINEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN RUNKO	41

1 ETELÄ- SAVON LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA TOIMINTAOHJELMA VUOSILLE 2024-2025

1.1 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN TAUSTA JA TAVOITTEET

Lastensuojelulain 12 §:n mukaan kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi suunnitelma, joka hyväksytään valtuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Hyvinvointialueen on laadittava lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi hyvinvointialueen toimintaa koskeva alueellinen lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, joka hyväksytään hyvinvointialueen aluevaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma on otettava huomioon hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 115 §:n mukaista talousarviota ja suunnitelmaa sekä mainitun lain 41 §:n mukaista palvelustrategiaa laadittaessa. Suunnitelma on osa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 7 §:ssä tarkoitettua hyvinvointialueen hyvinvointisuunnitelmaa.

Etelä-Savossa koottiin ensin vuosille 2019-2021 ja sen jälkeen vuosille 2022-2023 yhteinen maakunnallinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma osana LAPE-muutosohjelmaa ja lasten, nuorten ja perheiden eri toimijoiden yhteistyötä. Suunnitelma koski sekä kuntia että sosiaali- ja terveystalveluiden järjestäjiä.

Tämä Etelä-Savon maakunnallinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on laadittu vuosille 2024-2025. Siinä linjataan ja sovitaan yhteisistä tavoitteista ja painopistealueista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Suunnitelma kattaa sekä hyvinvointialueen että kuntien suunnitelmavelvoitteen ja toiminnan. Maakunnallista suunnitelmaa voidaan kuitenkin täydentää kuntakohtaisilla painopistealueilla. Tämä hyvinvointisuunnitelma koskettaa 0-29 -vuotiaita lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään.

Kansallinen lapsistrategia hyväksyttiin eduskunnassa keväällä 2021. Lapsistrategian tavoitteena on lapsen oikeuksia kunnioittava yhteiskunta, jonka pohjana on YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Lapsistrategiaan on kirjattu lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen nykytila sekä keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet niiden edistämiseksi. Strategian tavoitteisiin sitoutetaan valtion ohella myös muut julkiset toimijat, etenkin kunnat ja kuntayhtymät, korkeakoulut ja opetuksen järjestäjät, järjestöt, seurakunnat sekä elinkeinoelämä.

Valtioneuvosto päätti Valtakunnallisesta nuorisotyön ja -politiikan ohjelmasta (VANUPO) vuosille 2024-2027 yleisistunnossaan 21.3.2024.

Ohjelmassa hallitus määrittelee nuorisotyön ja nuorisopolitiikkansa tavoitteet ja toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi. VANUPO kattaa kaikki nuorisolain tarkoittamat alle 29-vuotiaat nuoret. Ohjelman painopisteet kohdistuvat erityisesti nuoruuden ydinalueeseen, eli noin 12–25-vuotiaiden nuorten kasvu- ja elinolojen kehittämiseen.

Ohjelman valmistelun tausta-aineistoksi valmistui valtion nuorisoneuvoston Nuorten hyvinvointikatsaus 2023. Valmistelussa on hyödynnetty myös valtion nuorisoneuvoston tekeillä olevaa arviointia nykyisen ohjelman toteutumisesta.

Etelä-Savon maakunnan hyvinvointisuunnitelmassa 2024-2025, joka kattaa koko väestön hyvinvointia koskevia tavoitteita ja indikaattoreita, linjataan seuraavat, myös lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia koskevat painopisteet:

Painopiste 1. Sitoudutaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen lisäämällä alueellista yhteistyötä asukkaiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi

Painopiste 2. Investoidaan kestävään hyvinvointiin kehittämällä asukkaiden hyvän elämän edellytyksiä Etelä-Savossa

Painopiste 3. Vahvistetaan ja kehitetään turvallisuuskulttuuria ehkäisemällä hyvinvointia vaarantavia riskitekijöitä

Etelä-Savon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa on täsmennetty maakunnallisen hyvinvointisuunnitelman painopisteitä toimenpiteineen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi sekä palveluiden sujuvoittamiseksi.

Tämä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on laadittu vaiheessa, jossa Etelä-Savon hyvinvointialue on toiminut vuoden.

1.2 HYVINVOIVA LAPSI, NUORI JA PERHE SEKÄ MAAKUNNALLINEN PERHEKESKUS TOIMINTASUUNNITELMAN JA YHTEISTOIMINNAN LÄHTÖKOHTANA

Etelä-Savossa keskeisenä toimintatapana lapsi- ja perhelähtöiseen toimintaan, tuen ja palveluiden järjestämiseen on perhekeskustoiminta. Yhteisen työn lähtökohtana on hyvinvoiva lapsi, nuori ja perhe. Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa sekä hyvinvoivassa perheessä on sujuva arki. Jokainen lapsi ja nuori tarvitsee ympärilleen välittäviä aikuisia.

Yhteistyön toteutus perustuu YK:n lapsen oikeuksien noudattamiseen sekä lapsi-, nuori- ja perheystävälliseen toimintakulttuuriin. Lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteet tulee huomioida kaikissa kasvuympäristöissä: lapsen oikeus kehitykseen, syrjimättömyys, osallisuus ja lapsen edun ensisijaisuus. Lapsi- ja perheystävällisen toiminnan peruslähtökohtana ovat perheiden aito kohtaaminen ja heidän yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Perhe kohdataan yhtenä kokonaisuutena sekä lasten että vanhempien tilanne huomioiden ja muistaen että useat aikuiset ovat vanhempia.

Etelä-Savon perhekeskustoiminnan päätavoite on painopisteen siirtäminen varhaiseen tukeen, jota toteutetaan vahvistamalla avointa toimintaa ja tukea oikea-aikaisesti lapsen, nuoren ja perheen luonnolliseen arkiympäristöön. Perhekeskustoiminnassa vahvistetaan perheiden omia voimavaroja, tarjotaan varhaista tukea sekä järjestetään sujuvia, helposti saavutettavia sekä eri toimijoiden yhteensovitettuja palveluja. Palveluja ja niiden johtamista yhteensovittamalla saavutetaan kustannustehokkaita ja laadukkaita palveluja.

Etelä-Savon maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa eri toimijoiden välisessä yhteistyössä

- verkostoidaan perheiden tarpeita vastaava avoin toiminta, varhainen tuki ja palvelut yhteensovitetuksi toimivaksi kokonaisuudeksi
- perustetaan, vahvistetaan ja kehitetään yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja alueellisesti toimivia perhekeskuksia

- otetaan lapset, nuoret ja perheet mukaan toimintaa ja palveluja kehittämään, toteuttamaan sekä arvioimaan
- vahvistetaan lapsi- ja perheystävällistä toimintakulttuuria ja sen mukaisia toimintatapoja
- yhteensovitetaan kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien (kunta, sote, järjestöt, seurakunta, yksityiset) toiminta, resurssit ja palvelut perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi
- sovitaan tarvittavista yhteistyörakenteista ja käytännöistä perhelähtöisten integroitujen palvelujen tarjoamiseksi, yhteistyötä koordinoidaan ja johdetaan maakunnallisesti.

1.3 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN PALVELUJA YHTEENSOVITTAVA JOHTAMINEN JA ERI TOIMIJOIDEN ROOLIT

Yhteensovittavalla johtamisella tavoitellaan hyvinvoinnin ja terveyserojen kasvun taittumista, saatavilla olevien voimavarojen tarkoituksenmukaista käyttöä ja soten, kuntien ja kaikkien lasten ja nuorten kanssa toimijoiden kykyä uudistaa toimintaansa aktiivisesti ja yhteisten tavoitteiden mukaisesti. (Perälä, Halme, Nykänen 2021; Perälä LAPE muutosohjelma 2016)

Tavoitteena on myös palveluiden integrointi siten, että niillä pystytään vastaamaan paremmin asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin. Toimintaa integroitaessa keskeistä on tarkastella avointa toimintaa, varhaista tukea ja sen palveluita kokonaisuutena, ei yksittäisinä palveluina. Tavoitteet, päätöksenteko ja suunnitelmat tehdään yhdessä ja toimitaan yhteisten päämäärien ja tavoitteiden mukaan.

Yhteensovittavassa johtamisessa luodaan yhteisiä rakenteita ja sitoumuksia. Organisaatiot menettävät osan autonomiastaan, kun siirrytään toimijakeskeisyydestä kumppanuuteen.

Kuvio 1. Yhteensovittava johtaminen

Yhteensovittavaa johtamista voidaan toteuttaa käytännössä huolehtimalla seuraavista asioista

- varmista yhteistyön edellytykset johtamisella
- yhtenäistä toimintakäytännöt
- vahvista osallisuutta ja kumppanuutta
- vahvista tarpeiden mukaiset palvelut
- varmista asiakasprosessien sujuvuus
- vahvista henkilöstön yhteistyöosaamista ja hyvinvointia

Maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa kaikilla lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimijoilla on oma erityisen tärkeä roolinsa. Kaikilla toimijoilla on yhteisvastuu asukkaidensa hyvinvoinnin edistämisestä, mutta kuntien rooli hyvinvoinnin rakentajana on ensisijainen. Hyvinvointialueen rooli on tukea ja toimia yhteistyössä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa. Toimintaa ja palveluja suunnitellaan, koordinoidaan ja toteutetaan eri toimijoiden yhteistyössä ja kumppanuudessa. Kaikkien toimijoiden tulee vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden ääntä ja osallisuutta sekä edistää lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamista päätöksenteossa.

Maakunnallinen lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmä. Etelä-Savoon on perustettu vuonna 2018 maakunnallinen lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmä. Johtoryhmän tavoitteena on toimia johtamisen yhteistyörakenteena, jossa yhteensovitetaan strategioita, toimintamalleja, perhekeskustoiminnan johtamista ja koordinoitua, tuen ja palveluiden kokonaisuutta. Yhteistyöllä tavoitellaan palvelukokonaisuuteen liittyvien eri osa-alueiden kokonaisvaltaista yhteistä näkemystä ja linjauksia. Työryhmässä on nimetyt jäsenet kaikista lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimijoista: hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystoimintat, kuntien palvelut, keskeisimmät järjestöt ja evankelisluterilaiset seurakunnat ja yrityksiä edustava järjestö. Johtoryhmän jäsenyys on edustuksellinen ja jokainen jäsen edistää yhteisesti asetettuja tavoitteita omissa verkostoissaan. Työryhmän toiminta on kytketty osaksi Etelä-Savon maakunnan toimintaa ja siinä otetaan kantaa lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuuteen liittyviin kysymyksiin. Johtoryhmä tukee yhteisten monialaisten toimintamallien ja perhekeskustoiminnan sisältöjä osana Etelä-Savon hyvinvointialuetta.

Alueellinen opiskeluhoollon yhteistyöryhmä. Alueellinen yhteistyöryhmä on koulutuksen järjestäjien ja hyvinvointialueen yhteistyöelin, joka käsittelee hyvinvointialueen ja sen alueella toimivien koulutuksen järjestäjien välisiä opiskeluhoollon yhteistyökysymyksiä ja valmistelee alueellisen opiskeluhoollon suunnitelman hyvinvointialueen aluevaltuustolle. Se myös seuraa suunnitelman toteutumista, mutta ei ohjaa varsinaisesti opiskeluhoollon kokonaisuutta. Etelä-Savon alueellisen yhteistyöryhmän toiminta on määritelty tässä suunnitelmassa.

Etelä-Savon lähes jokaisessa kunnassa toimii nuorisovaltuusto, -neuvosto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä. Nämä poliittisesti sitoutumattomat ryhmät tuovat omassa kunnassaan nuorten ääntä kuuluviin ja ottavat kantaa ajankohtaisiin asioihin. Kuntien nuorten vaikuttajaryhmät toimivat omissa kunnissa, mutta saavat voimaa ja tukea olemalla mukana hyvinvointialueen maakunnallisessa toiminnassa. Maakunnassa toimii lisäksi

erilaisia nuorten osallisuus- ja kehittäjäryhmiä osana palveluiden ja organisaatioiden kehittämistä.

Etelä-Savossa toimii myös Etelä-Savon hyvinvointialueen nuorisovaltuusto, jonka tavoitteena on tuoda maakunnallista päätöksentekoa ja maakunnan kehittämistä lähemmäksi nuorten arkea. Etelä-Savon hyvinvointialueen nuorisovaltuustossa toimii edustaja jokaisesta kunnan nuorisovaltuustosta sekä hänen henkilökohtainen varaedustaja. hyvinvointialueen nuorisovaltuustossa on myös avoimen haun kautta noin 5-8 edustajaa. Kokouksia on kerran kuukaudessa. Etelä-Savon hyvinvointialueen nuorisovaltuuston tehtävänä on olla nuorten ääni alueellisesti, viedä nuorten ääntä eteenpäin sekä edustaa nuoria alueellisessa päätöksenteossa.

Etelä-Savon hyvinvointialueen nuorisovaltuustolla on oikeus nimetä yksi edustaja hyvinvointialueen lautakuntiin puhe- ja läsnäolo-oikeudella. Lisäksi vaikuttamistoimielimillä on puhe- ja läsnäolo-oikeus hyvinvointialueen aluevaltuustossa.

Suunnitelman osaksi liitetään alueellinen neuvolasuunnitelma 2023-2026 sekä alueellinen opiskeluhuoltosuunnitelma 2023-2026, jotka ovat hyväksytyt Etelä-Savon aluevaltuustossa 11.12.2023.

1.4. LAPSET, NUORET JA PERHEET ETELÄ-SAVOSSA

Etelä-Savon maakunnassa on kuntia, joita suurinta osaa kuvaa maaseutumaisuus ja vesistöjen halkoma luonto. Kunnista kolme on saaristokuntia (Enonkoski, Puumala, Sulkava) ja kolme saaristo-osakuntaa (Hirvensalmi, Mikkeli, Savonlinna).

Vuoden 2022 lopussa Etelä-Savon hyvinvointialueen kunnissa oli yhteensä 130 451 asukasta (vuonna 2020 132 702 asukasta). Asukasmäärä on kahdessa vuodessa laskenut 2251 asukkaalla.

Taulukko 1; Etelä-Savon väestö ikäryhmittäin 31.12.2022, Sotkanet (tietoja vuodelta 2023 ei vielä saatavissa VKK 130324)

V. 2022	0 - 17v	18 - 64 v	65 - 74-v	75v-	Yhteensä
Etelä-Savon hva	19375	68012	22894	20170	130451
Enonkoski	200	623	259	259	1341
Hirvensalmi	243	1026	464	358	2091
Juva	810	2790	1126	1043	5769
Kangasniemi	711	2466	1027	950	5154
Mikkeli	8672	28672	7784	6852	51980
Mäntyharju	751	2637	1180	996	5564
Pertunmaa	197	751	340	312	1600
Pieksämäki	2419	8722	3222	2714	17077
Puumala	179	974	528	426	2107
Rantasalmi	453	1629	669	557	3308
Savonlinna	4478	16613	5776	5218	32085
Sulkava	262	1109	519	485	2375

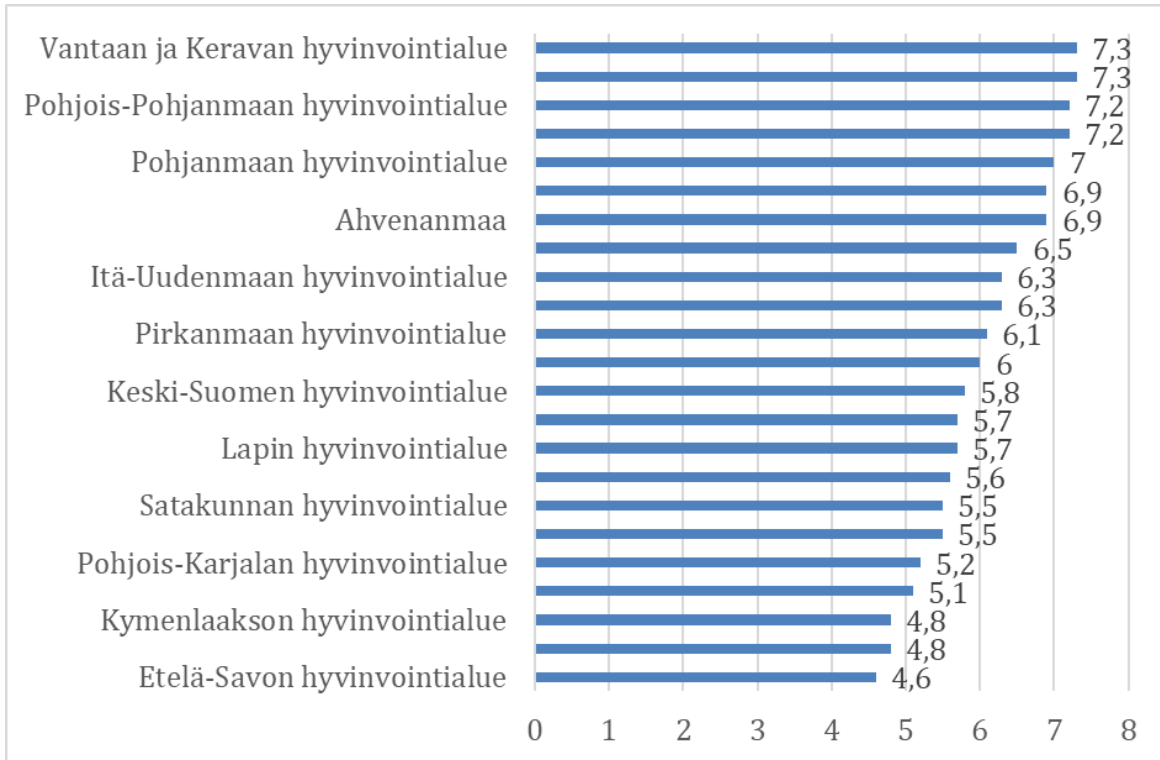
Etelä-Savon hyvinvointialueella syntyi vuonna 2022, 714 lasta. Vuonna 2021 syntyi 809 lasta. Etelä-Savon hyvinvointialueella on vähiten 0-6 -vuotiaita suhteessa hyvinvointialueen kokonaisasukasmäärään, kun osuutta verrataan Suomen muiden hyvinvointialueiden lasten osuuteen. Vuonna 2022 osuudet vaihtelivat Etelä-Savossa kunnittain Puumalan 2,7 prosentista Mikkelin 5,5 prosenttiin.

Taulukko 4: Elävänä syntyneet Etelä-Savossa kunnittain (2022, Tilastokeskus/StatFin)

	2022
Etelä-Savon hyvinvointialue	714
Enonkoski	10
Hirvensalmi	10
Juva	28
Kangasniemi	26
Mikkeli	345
Mäntyharju	21
Pertunmaa	6
Pieksämäki	93
Puumala	15
Rantasalmi	12
Savonlinna	132
Sulkava	16

[Lähde Sotkanet 1315](#)

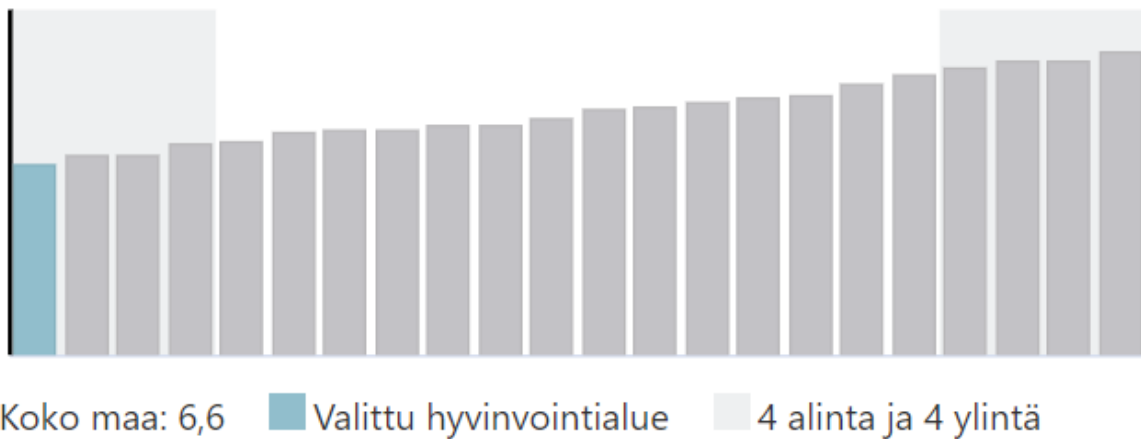
Verrattuna muihin hyvinvointialueisiin, Etelä-Savon hyvinvointialueella on suhteellisesti vähiten alle 6-vuotiaita. 0-6-vuotiaiden suhteellinen osuus väestöstä on 4,6 prosenttia, kun se Vantaan- ja Keravan hyvinvointialueella sekä Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella on jopa 7,3 prosenttia.

Kuvio 2

0 - 6-vuotiaat, % väestöstä

**Etelä-Savo:
5 %**

0-6-vuotiaat, % väestöstä (2022) Lähde Sotkanet 7

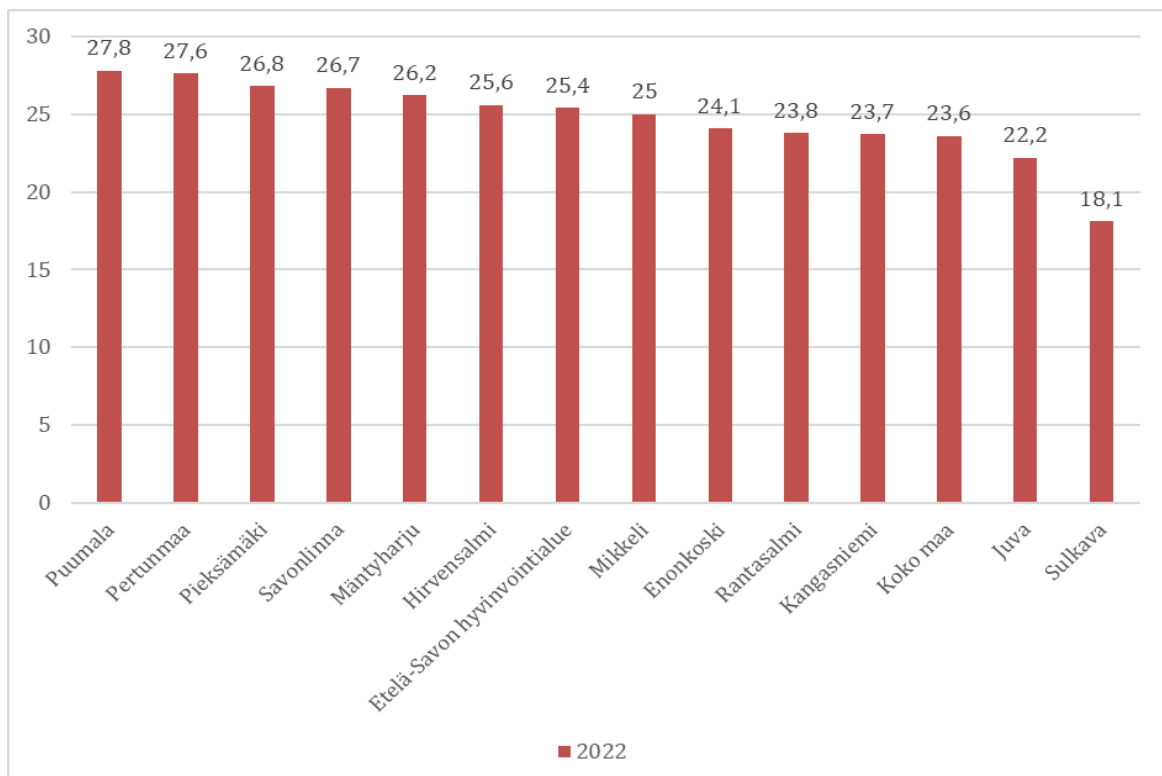
Vuonna 2022 suhteellisesti eniten alle 1-vuotiaita oli Enonkoskella (1,8 %), 0-6-vuotiaita (5,5 %) sekä 0-17-vuotiaita Mikkelissä (16,7 %).

Taulukko 3: Lasten osuus, % väestöstä kunnittain (2022)

2022	0 - 1-vuotiaat, % väestöstä	0 - 6-vuotiaat, % väestöstä	0 - 17-vuotiaat, % väestöstä
Etelä-Savon hyvinvointialue	1,2	4,6	14,9
Enonkoski	1,8	5,1	14,9
Hirvensalmi	1,1	4,1	11,6
Juva	1,2	4,4	14
Kangasniemi	1,1	3,9	13,8
Mikkeli	1,4	5,5	16,7
Mäntyharju	0,8	3,7	13,5
Pertunmaa	0,9	3,8	12,3
Pieksämäki	1,1	4,3	14,2
Puumala	1	2,7	8,5
Rantasalmi	1	4,4	13,7
Savonlinna	0,9	3,9	14
Sulkava	1,2	3,7	11

[Lähde Sotkanet 547: 7, 1065](#)

Perherakenteen osalta voidaan todeta, että Etelä-Savossa on keskimääräistä hieman enemmän yhden vanhemman perheitä kuin koko maassa (Etelä-Savo 25,4 %, koko maa 23,6 %). Kuntien välillä on selkeitä eroja.

Kuvio 3. Yhden vanhemman perheet, % lapsiperheistä (2022)

[Lähde Sotkanet 74](#)

2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN NYKYTILÄ ETELÄ-SAVOSSA

2.1 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN KOKEMUKSIA HYVINVOINNISTA

Etelä-Savon alueelta on koottu hyvinvointitietoa seuraavilla tavoilla:

Alle kouluikäiset ja perheiden kokemukset

Lasten ja vanhempien kokemuksia perheiden hyvinvoinnista ja tuen tarpeesta saadaan FinLapset-tutkimusten tuloksista ja Etelä-Savon perheille suunnatusta kyselystä.

FinLapset -tutkimusten tulokset

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL) toteuttaa neljän vuoden välein valtakunnallisen ja säännöllisesti toteutettavan FinLapset-kyselytutkimuksen. FinLapset- kyselytutkimus tuottaa säännöllistä seuranta tietoa alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä hyvinvoinnista, terveydestä sekä lapsiperhepalveluiden käytöstä ja palvelukokemuksista.

Kyselytutkimuksen tiedonkeruu kohdistuu 3-6 kk vauvoihin sekä 4-vuotiaisiin lapsiin perheineen. Tutkimus toteutetaan joka toinen vuosi vuorotellen vauvaperheille ja nelivuotiaiden lasten perheille. Perheet saavat tiedon vapaaehtoisesta tutkimuksesta neuvolan terveydenhoitajalta. Tutkimus tuottaa tietoa laajasti eri lapsiperhepalvelujen käyttöön. Tutkimustuloksilla on suuri merkitys hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä. Tutkimustuloksia käytetään myös päätöksenteossa esimerkiksi lapsiperhepalvelujen kehittämisessä sekä terveys-, sosiaali- ja koulutuspolitiikan suunnittelussa ja arvioinnissa. Jatkossa saadaan kyselytutkimuksen avulla verrannollista tietoa alueen muutoksista ja kehityskohteista.

Kansallisessa FinLapset (THL) tutkimuksessa 2020 nousi esille, että koko maahan verrattuna Etelä-Savossa vauvaperheiden synnyttäneet vanhemmat tuntevat olonsa yksinäisemmiksi (Etelä-Savo 15,8%, koko maa 11,5%). Toisen vanhemman kohdalla vastaavaa yksinäisyyttä ei ole nähtävissä (Etelä-Savo 1,1% ja koko maa 2%).

Etelä-Savossa 37 % odottavista äideistä on kokenut masennusoireita vauvan odotusaikana, mikä on 8 % enemmän kuin maassa keskimäärin. Vastaavasti toisella vanhemmalla masennusoireilua vauvan odotusaikana on ollut vähemmän kuin koko maassa keskimäärin (Etelä-Savo 7,9% ja koko maa 12,7%). Osallisuuden vanhemmat kokevat Etelä-Savossa suuremmaksi verrattuna valtakunnalliseen tasoon.

Lisäksi kyselytutkimuksen perusteella Etelä-Savossa perheen elintaso näyttäytyy useampien indikaattoreiden osalta olevan heikompi kuin valtakunnallisesti. Perheiden tuen tarve niin odotusaikana kuin syntymän jälkeen näyttää Etelä-Savossa olevan suurempaa verrattuna koko maan vastaaviin lukuihin. Samalla huomattavissa on, että perheet käyttävät saatavilla olevia palveluita enemmän kuin valtakunnallisesti. Päihteiden käytön osalta Etelä-Savossa tupakointi on hieman runsaampaa sekä humalahakuinen juominen vauvan syntymän jälkeen, mutta raskauden aikana alkoholin käyttö vähäisempää. Koronan vaikutus on huolestuttanut useamman indikaattorin perusteella Etelä-Savossa vanhempia selkeästi enemmän kuin keskimäärin koko maassa. Koettu terveys Etelä-Savossa vanhemmilla on verrannollisesti parempi kuin koko maassa.

Perheiden kysely

Yhtenä perhekeskustoiminnan arvioinnin osana on tehty alueen lapsiperheille kyselyjä vuosina 2020 ja 2021. Kysely toteutettiin kolmannen kerran marraskuussa 2023. Vastauksia tuli ennätyselliset 763 kappaletta ja vastauksia saatiin kaikista Etelä-Savon kunnista.

Perheiden lapsiperhearjen sujuvuutta helpottaa eniten isovanhempien (64%) ja sukulaisten ja ystävien apu (30%). Arjen helpotusta toi myös järjestöjen ja seurakunnan toiminta (n. 20%), lasten ja perheiden palvelut (14%), joista erityisesti varhaiskasvatus sekä lapsiperheiden kotipalvelu, perhetyö sekä tukihenkilöt/perhetoiminta. Toisaalta 31% vastaajista kertoi, että arki sujuu ilman apuja. Tietoa eri toimijoista hankitaan omien tuttavien ja verkostojen kautta (71%), mutta myös eri toimijoiden omat tiedotuskanavat ovat nousseet aivan yhtä tärkeään rooliin (70%).

Perheillä olisi mahdollisuus kertoa avoimissa vastauksista keinoista, joilla erityisesti voidaan tukea perheitä arjen muutostilanteissa, kuten muutto, ero, lapsen koulun vaihtuminen tai läheisen sairastuminen. Alla luettelossa niitä, joista tuli eniten mainintoja ja ehdotuksia.

- helppo yhteydenotto sekä aito kohtaaminen ja kuuleminen
- konkreettisella kotiin annettavalla lasten- ja kotihoitoavulla
- helposti saatavilla olevalla tiedolla, tuella ja matalan kynnyksen palveluilla, laaja aukiolo
- helposti ja ilman jonoa saavutettavat palvelut
- yksilöllinen, perheen tarpeisiin liittyvä tuki
- konkreettisella kotiin annettavalla avulla kotiaavulla kuten siivous, ruuanlaitto ym.
- tarjoamalla keskustelu mahdollisuutta sekä antamalla avointa neuvontaa ja ohjausta
- kuuntelemisen taito on tärkeä
- aktiivisesti apua tarjoamalla, kerrottaisiin mitä tukea on tarjolla
- vertaistuellla
- kaikkien perheen jäsenten yhdenaikaisella tukemisella
- toimijoiden välisellä saumattomalla yhteistyöllä sekä ketterillä palveluilla

Perheiden mukanaolosta toteutuu mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen (67% erittäin hyvin/melko hyvin) ja perusopetuksen toimintaan (63% erittäin hyvin/hyvin). Tarpeiden kuuleminen ja aito kohtaaminen palveluissa oli korkealla tasolla kaikilla toimijoilla: varhaiskasvatuksessa (86% erittäin hyvin/hyvin) sosiaali- ja terveyspalveluissa (85%), perusopetus (75%), järjestöt (56%), seurakunta (54%). Esimerkkinä hyvästä kohtamisesta mainintoja tuli eniten varhaiskasvatus, seurakunta, neuvolaan, perusopetus, avoin kohtamispaikka, kouluterveydenhuolto, perhetyö ja erikoissairaanhoido.

Eniten lapsiperheiden viime aikoina käyttämien palveluiden joukossa olivat suun terveydenhuolto, lastenneuvolapalvelut, kouluterveydenhuolto, perusopetus, varhaiskasvatus, lääkäripalvelut, kelan palvelut ja kulttuuri- ja liikuntapalvelut. Yhteydenotto koettiin helpoimmaksi ja asiointi sujuvaksi neuvolassa ja lasten ja nuorten Luukku-palvelussa ja perheneuvossa.

Palveluiden parantamisessa nostettiin esiin:

- Palvelujen saavutettavuuden parantaminen
- Varhaisen tuen työmuotojen tarjoaminen ja kehittäminen yhdessä

- Palvelun laatua kehittämällä
- Vapaa-ajan harrastustoiminnan kehittäminen
- Aito kohtaaminen ja osallisuus

Peruskoululaiset ja nuoret

Kouluterveyskyselyjä on käytetty laajasti maakunnallisessa ja kunnallisessa hyvinvointityössä. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa Etelä-Savossa tarkastellaan kouluterveyskyselyn 2023 sekä yksittäisten muiden aineistojen perusteella. Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi ja kyselyyn ovat vastanneet perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1.-2-vuoden opiskelijat jo usean vuoden ajan. Perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaiset ja heidän huoltajansa ovat tulleet mukaan vuodesta 2017 alkaen. Vuonna 2023 kouluterveyskyselyssä ovat olleet mukana kaikki Etelä-Savon kunnat. Kouluterveyskyselyn tulokset näkyvät hyvinvointisuunnitelman liitteenä. *Mikkelin lapset ja nuoret muodostavat lähes puolet Etelä-Savon lapsista ja nuorista, joten tulokset heijastelevat hyvin Mikkelin tilannetta. Liitteenä kuitenkin myös Hyvän elämän ohjelmaa varten koottuja indikaattoreita Mikkelin lasten ja nuorten hyvinvoinnista (liite).*

Koronan vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin

Kouluterveyskyselyssä 2021 kysyttiin koronan vaikutuksista lasten ja nuorten elämään. Tätä ei kysytty enää vuonna 2023. Tutkimuksen tuomaa lasten ja nuorten omaa kokemustietoa koronan jälkivaikutuksista on saatavilla seuraavasta tutkimuksesta; <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/7c999589-cfb1-4988-917e-3c4249c800ab/content>

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisussa 2023:7 on selvitetty Koronapandemian heijastumista lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin ja oppimiseen. Julkaisussa todetaan, että lapset voivat itse vaikuttaa omaan terveyteensä, mutta he eivät kuitenkaan voi vaikuttaa siihen, millaiseen elinympäristöön he syntyvät ja miten heitä ohjataan tekemään hyvinvoinnille ja terveydelle edullisia valintoja. Siksi tarvitaan hyvin toimiva ja turvallinen terveydenhuollon palvelujärjestelmä. Käytännössä palvelujärjestelmässä on useita puutteita. Lapset ja nuoret samoin kuin aikuiset, viestivät puutteista muun muassa palvelujen saatavuudessa ja toimintatavoissa, kuten lapsiystävällisyydessä sekä luottamuksessa lasten ja ammattilaisten välillä. Lasten ja nuorten sairaanhoitoa tulee kehittää lapsipotilaiden erityiset tarpeet huomioon ottaen. Esimerkiksi lapsille tarkoitettuja lääkkeitä on edelleen liian vähän saatavilla. Hyvin toimivat terveystalvelut edistävät lasten terveyttä, kun taas huonosti saavutettavat ja toimivat palvelut ovat uhka lasten terveydelle. Koronapandemia kärjisti jo ennen koronaa alkanutta lasten ja nuorten mielenterveysongelmien huolestuttavaa kehityskulkua. Samaan aikaan kun lasten ja nuorten mielenterveysongelmat ja tuen tarve lisääntyivät, tasavertainen pääsy mielenterveyspalveluihin vaarantui, koska palvelut olivat katkolla tai niitä supistettiin korona-aikana (Hakulinen ym., 2022). Lapset nostivat myös esiin huolensa lisääntyneistä mielenterveys- ja hyvinvointipulmista sekä vaikeuksista saada apua. Mielenterveyspulmiin toivottiin jatkossa saatavan apua lähellä, matalan kynnyksen palveluissa (ks. Panula ym., 2023).

Ennaltaehkäisevät palvelut olisivat tehokkaimpia, edullisimpia ja inhimillisesti parhaita, mutta ne eivät aina toimi niin hyvin kuin pitäisi. Ennaltaehkäisyä voidaan tehdä muuallakin kuin terveyspalveluissa. Terveyden edistämisen kannalta esimerkiksi koulu on tärkeä paikka, jossa voidaan vahvistaa yhteisöllisyyttä ja sosiaalista hyvinvointia. Tärkeitä ovat myös perheiden tuki sekä terveyttä ja sen edistämistä koskevan oikean tiedon saavutettavuus.

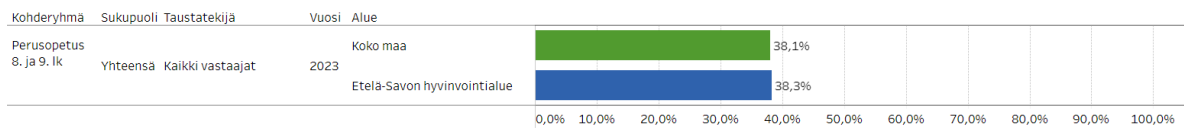
Lisäksi vuonna 2020 puhjennut globaali covid-19-pandemia muodosti monitasoisen riskin lasten ja nuorten hyvinvoinnille. Riskiryhmiin kuuluvat lapset, nuoret ja perheet, joissa oli riskiryhmiin kuuluvia perheenjäseniä, joutuivat kuitenkin elämään eristyksissä. Valtaosalle pandemian riskit realisoituivat erilaisten rajoitustoimien myötä, jotka kasautuivat etenkin yläkouluja ja toista astetta käyville lapsille ja nuorille. Samalla kun siirryttiin etäopetukseen ja rajoitettiin vapaa-ajan areenoita ja sosiaalisia kohtaamisia, lasten ja nuorten palveluista siirrettiin työntekijöitä muihin tehtäviin. Yksinäisyys, psyykkiset oireet ja häiriöt sekä lapsiin kohdistuva väkivalta yleistyivät samalla, kun lapset ja nuoret jäivät ilman tukea (Gyllenberg ym., 2023; Mielityinen ym., 2023; Panula ym., 2023). Myös pitkäaikaiseen covid-19-sairauteen sairastuneet lapset ja nuoret ovat jääneet vaille apua ja huomiota. Nuoruuden keskeisenä kehitystehtävänä on vanhemmista itsenäistyminen ja merkityksellisten ihmissuhteiden luominen. Nuoruuteen kuuluu olennaisesti kavereiden tapaaminen ja yhdessäolo. Tästä syystä sosiaalista elämää kaventavat rajoitukset iskivätkin poikkeuksellisen kovasti juuri nuoriin (Kekkonen ym., 2022). Monen lapsen ja nuoren kohdalla yhteenkuuluvuuden kokemukset vähenivät, kun koulut ja harrastuspaikat sulkeutuivat. Tutkimuksissa on myös havaittu, että moni lapsi ja nuori koki, että ei pystynyt koronapandemian aikana elämään täyttä elämää, vaan kaksi vuotta nuoruudesta ikään kuin valui hukkaan (Kekkonen ym., 2022; Panula ym., 2023). Monet arjen hallintaa tukevat rutiinit heikkenivät, hallinnan tunne omasta elämästä väheni ja turvattomuuden tunne lisääntyi (Kekkonen ym., 2022).

Koronavuosien vaikutuksesta lapsiin ja nuoriin on tehty myös ammatillisia arkihavaintoja. Havaintojen perusteella poissaolot ovat osalla oppilaista ja opiskelijoista pitkittyneet ja eri syistä johtuvat poissaolomäärät kasvaneet. Niin oppilaiden kuin henkilöstön sairauspoissaoloja on arvioiden mukaan edelleen enemmän kuin ennen koronaepidemiaa. Koronavuosien aikana syntyi myös oppimisvajeita ja sosiaalisten tilanteiden pelko lisääntyi. Oppilaiden ja opiskelijoiden tueksi kunnat ovat kuluneina vuosina voineet hakea valtion erityisavustuksia esimerkiksi oppimisen tuen lisäämiseksi sekä koulunuorisotyöhön. Avustukset eivät ole enää jatkumassa, mutta poissaolokierteen katkaisemiseksi etsitään edelleen keinoja.

Poissaolojen määrä perusopetuksesta oli kasvanut jo ennen koronaa, mutta asiasta ei ollut mitään luotettavaa tilastoa. Tästä syystä Opetus- ja kulttuuriministeriö aloitti kehittämistyön, josta seurasi muutoksia perusopetuslakiin sekä opetussuunnitelman perusteisiin 1.8.2023 alkaen. Tavoitteena on järjestelmällisempi perusopetuksen oppilaiden poissaolojen seuranta syistä riippumatta sekä suunnitelmallinen kouluun kiinnittymisen tukeminen niin ennalta ehkäisevästi kuin poissaolokierteen katkaisemiseksi. Poissaolokierteiden katkaisemiseksi tehdään monialaista yhteistyötä nykylainsäädännön keinoin, mutta järjestelmällistä ja pysyvää toimintamallia ei ole hyvinvointialueitasoisesti vaan jokaisella kunnalla on vain omat opetussuunnitelmansa. Opetussuunnitelman perusteiden painopiste on ennalta ehkäisevässä työssä.

THL:n kouluterveyskyselyssä alettiin kysyä sairauspoissaoloista vasta vuonna 2023. Tulokset mukailevat edellä kuvattuja arkihavaintoja, mutta eivät poikkea koko maan tilanteesta.

Poissaoloja sairauden vuoksi vähintään kuukausittain

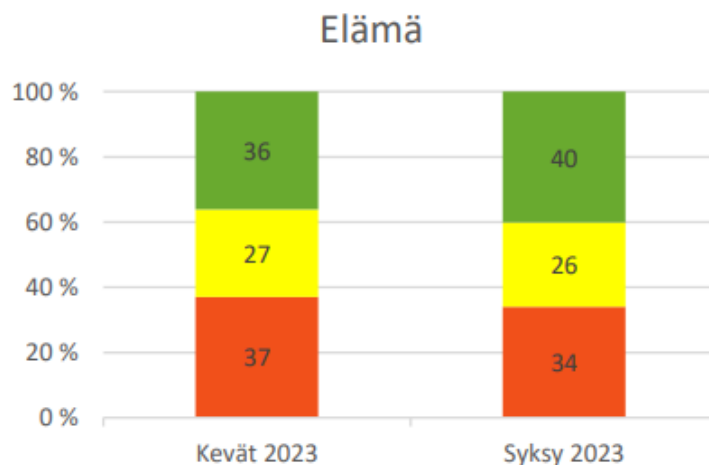

Kouluterveyskyselyssä kysyttiin vuonna 2021 myös koronan vaikutuksista lasten ja nuorten elämään. Tulosten mukaan koronaepidemian vaikutukset Etelä-Savon lasten ja nuorten arkeen näyttäytyivät saman suuntaisesti kuin maassa keskimäärin. Tulosten mukaan koronaepidemian vaikutukset Etelä-Savon lasten ja nuorten arkeen näyttäytyivät saman suuntaisesti kuin maassa keskimäärin. Koronaepidemia on vähentänyt yhteydenpitoa isovanhempiin Etelä-Savossa, mutta keskimääräistä vähemmän kuin muualla suomessa asuvilla lapsilla. Koronaepidemian aikana erityisesti tytöt ovat olleet huolissaan siitä, että läheinen saa koronavirustartunnan, ei niinkään siitä, että itse sairastuu. Tulosten mukaan koronaepidemia vähensi lasten ja nuorten yhteydenpitoa kavereihin saman suuntaisesti kuin koko maassa. Tuloksista voidaan myös päätellä, että Etelä-savolaiset lapset ja nuoret kokivat saaneensa tukea ja apua oppimiseen etäopetuksen aikana sekä koulunkäyntiin lukukauden aikana hieman keskimääräistä enemmän kuin maassa keskimäärin.

Alla taulukko, joka kertoo nuorten tyytyväisyydestä omaan elämäänsä vuonna 2023. ZekkiSuomi. (2023)

Kun ajattelet nykyhetkeä, niin kuinka tyytyväinen olet kyseiseen asiaan?

● Tyytymätön ● Hieman tyytyväinen ● Hyvin tyytyväinen

Yhteenveto kevät 2023 osalta: Nuoret tarvitsevat vahvistusta erityisesti itsetunnon ja vaikeuksien voittamisen elämänalueilla, koska lähes puolet vastaajista ilmoitti olevansa asioihin tyytymättömiä. Ilahduttavaa on, että neljä viidestä nuoresta ilmoitti olevansa vähintään melko tyytyväinen perheeseensä ja asumistilanteeseensa.

Yhteenveto syksy 2023 osalta: Nuoret tarvitsevat edelleen vahvistusta erityisesti itsetunnon mutta myös vaikeuksien voittamisen elämänalueilla. Tyytymättömien nuorten osuus on kuitenkin myös itsetunnon osalta pienentynyt. Ilahduttavaa on, että neljä viidestä nuoresta ilmoitti olevansa vähintään melko tyytyväinen perheeseensä ja asumistilanteeseensa. Tarkempi tilasto julkaistaan kevät 2024

Aineiston kuvaus: Aineistoa on kertynyt vuodesta 2021 alkaen. Syksyn 2023 aikana Zekissä itsearvion teki yhteensä 7650 nuorta, joista tyttöjä /naisia 4731 ja poikia/miehiä 2322 sekä muunsukupuolisia 281. Vastauksia on kaikilta hyvinvointialueilta ja 243 kunnasta. (ZekkiSuomi. (2023) Tilannekuva nuorten hyvinvoinnin tilasta Suomessa kevät 2023. hub.diak.fi/palvelut/ajankohtaista-tietoa-nuorten-hyvinvoinnista-zekki-suomi)

Päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten arjessa on huomattu perheiden hyvinvoinnin heikkeneminen. Ilmenemismuotoja on erilaisia lasten ja nuorten iästä riippuen. Kaiken oirehdinnan osalta on mahdotonta sanoa, mitkä ovat korona vaikutuksia ja mikä kehitys on alkanut kenties jo aiemmin, mutta korona on kielteistä kehitystä edelleen vahvistanut.

Turvallisuus ja kasvu ympäristö

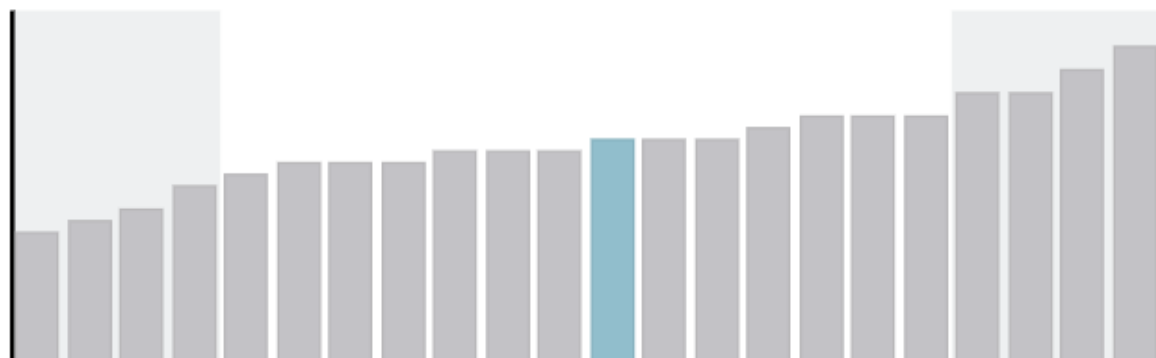
Etelä-Savon osalta on tapahtunut muutosta positiiviseen 4.-5.-luokkalaisten haitallisesta kokemuksesta vanhempien liiallisesta alkoholinkäytöstä. Edellisessä mittauksessa luku oli maan korkein (2,6 %), mutta nyt se on vain hieman yli maan keskiarvon (1,9 %). Toisaalta lukio-opiskelijat kokevat vanhempiensa liiallisen alkoholin käytön aiheuttavan haittaa (7,3 %) useammin kuin maassa keskimäärin (6,1 %).

Taulukko 8: Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa, % 4. ja 5. luokan oppilaista, (2021), www.proto.thl.fi

Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa, % 4. ja 5. luokan oppilaista (2017-)

Etelä-Savo:

1,9 %

Koko maa: 1,8

Valittu hyvinvointialue

4 alinta ja 4 ylintä

3 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN PAINOPISTEET JA TOIMENPITEET

Etelä-Savon lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointisuunnitelmassa määritellään painopistealueilla keinoja, joilla vahvistetaan perheiden hyvinvointia ja omia voimavaroja sekä autetaan tarpeen mukaisilla palveluilla oikea-aikaisesti. Suunnitelmassa mainitaan yhdessä kehitettyjä esimerkkejä ja menetelmiä, joita kaikkien kannustetaan kokeilevan omassa työssään.

3.1. TOIMIMME PERHELÄHTÖISESTI LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN HYVÄKSI YHTEISTYÖSSÄ

Lapsi- ja perheystävällinen yhteistoiminta edellyttää isoa toimintakulttuurin, -tapojen ja asenteiden muuttumista organisaatiolähtöisestä ajattelusta perhelähtöiseen kokonaisuuksien tarkasteluun.

Kuva; perhekeskustoiminnan verkostot

Perhelähtöisyys tarkoittaa sitä, että toiminnan tavoitteena on

- vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta lisäämällä sitä edistäviä menetelmiä arjen työssä ja päätöksenteossa
- lisätä lapsiystävällistä toimintakulttuuria vahvistavien työmenetelmien käyttöä: lapsivaikutusten arviointi, lapsiystävällinen kunta ja -maakunta sertifikaatti, perheystävällinen työpaikka ja lapsibudjetointi
- sopia yhteistyön vastuuhenkilöt ja mahdollistaa lasten, nuorten ja perheiden mukanaolo toiminnassa ja palveluiden kehittämisessä ja arvioinnissa
- suunnitella ja toteuttaa maakunnallisessa yhteistyössä sellaiset palvelukokonaisuudet, joista perheet hyötyvät. Esimerkkinä näistä mm. jotkut

ryhmämuotoiset palvelut (perhevalmennus), joissa pienissä kunnissa ei ole riittävästi perheitä tai erityistä osaamista vaativat palvelut (lastensuojelu)

- mahdollista perheille helppo yhteydenotto toimijoihin ja tarjota tukea hyvinvoinnin vahvistamiseen, ei vasta sitten kun ongelmat ovat jo syntyneet

Etelä-Savossa perhelähtöisyydellä tarkoitetaan myös perheen tuen tarpeen tarkastelua kokonaisvaltaisesti sekä tuen järjestämistä monialaisesti ja –ammattillisesti yhteensovittaen erilaisia tuen muotoja.

Varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa *kasvun ja oppimisen sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuki* tulee tietyissä tilanteissa toteuttaa monialaisena yhteistyönä. Oppimisen tuen rinnalla esiopetuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa tarjotaan *opiskeluhuollon yhteisöllistä ja yksilökohtaista tukea*, mikäli lapsi tai nuori sitä haluaa. Tämä tuki on aina vapaaehtoista ja perustuu lapsen/oppilaan/opiskelijan tai huoltajan suostumukseen. Näiden kahden on muodostettava perheen näkökulmasta yhtenäinen kokonaisuus. Yksilökohtaiseen opiskeluhooltoon sisältyvään *opiskeluhuollon monialaiseen asiantuntijaryhmään* kuuluu yleensä opettajan lisäksi terveydenhoitaja, kuraattori ja/tai psykologi. Ryhmään voidaan kutsua myös muita perheen tukena toimivia ammattilaisia tai läheisiä.

Nuorisopalveluiden työ on lähtökohtaisesti aina monialaista, jos nuoren tai hänen perheensä todetaan tarvitsevan apua. Poliisin johtama *Ankkuri-työ* on yksi monialainen ennalta estävä toimintamuoto, jossa poliisi yhdessä nuorisotyön, sosiaalityön ja nuorten mielenterveyspalvelujen kanssa tekee niin ennalta ehkäisevää kuin puuttuvaa toimintaa nuorten rikosten estämiseksi ja vähentämiseksi.

Hyvinvointialueen sosiaali- ja terveyspalvelut voivat osallistua edellä kuvattuihin monialaisiin lapsen, nuoren ja perheen tuen ja hoidon järjestämiseksi. Lisäksi hyvinvointialueella on omia monialaisen työn muotoja kuten tuen ja hoidon tarpeen monialainen arviointi, lastensuojelun systeeminen työote, moniammatillinen työparityö, palveluympäristöt, joista saa monialaista palvelua jne.

Monialainen arviointi

Palvelutarpeen arviointi alkaa, kun lapsen asia tulee vireille sosiaalihuoltoon. Monitoimijaista palvelutarpeenarviointia sovelletaan etenkin silloin, kun perheellä ja lapsella on useamman yhtäläisen palvelun tarve, tilanne on monimutkainen tai vaikeasti selvitettävä, tai tuen tarve on epäselvä, lapsen asian selvittäminen sosiaalihuollossa toistuu tai annettu palvelu ei ole riittävä, lasta koskeva epämääräinen huoli ei poistu tai siitä on vaikea saada otetta tai lapsella ei ole vielä lastensuojelun asiakkuutta.

Systeeminen työote

Systeeminen työote on valittu yhdeksi Etelä-Savon hyvinvointialueen lastensuojelun ja lapsiperheiden sosiaalityön työmuodoksi. Se on tapa organisoida asiakastyötä lapsiperheiden kanssa suhdeperustaiseksi (tiimi-)työksi, jossa hyödynnetään systeemistä ajattelua ja perheterapian työtapoja. Työotteen avulla voidaan syventää ymmärrystä lapsen ja perheen vuorovaikutussuhteiden kokonaisuudesta. Tavoitteena on lapsi- ja perheystävällinen toimintakulttuuri ja palvelut, joissa lapsen oikeudet toteutuvat. Systeemistä työotetta voi hyvin soveltaa myös muissa sosiaali- ja terveyshuollon palveluissa. Lasten,

nuorten ja perheiden johtoryhmässä on linjattu, että systemisen työtteen käyttöönottoa laajennetaan lapsi- ja perhepalveluissa.

Moniammatillinen työparityö

Hyvinvointialueen tavoitteena on kehittää edelleen palveluympäristöjä, joista saa monialaista palvelua ja toisaalta jalkautua sinne, missä lapset, nuoret ja perheet luontaisesti ovat.

Painopisteitä perhelähtöisyyden vahvistamiseksi.

Painopisteet	Keinot/tavat/menetelmät				
	Perheet	Pienet lapset	Koululaiset	Nuoret	Erityistä
Lapsi- ja perhelähtöinen vuorovaikutus	Lapset puheeksi	Lapset puheeksi	Lapset puheeksi	Lapset puheeksi	
Monialaisen perheen tuen kehittäminen	Opiskeluhuollon monialaisuus Monitoimijainen arviointi Systeeminen työote	Kasvun ja oppimisen tuen monialaisuus Opiskeluhuollon monialaisuus Monitoimijainen arviointi Systeeminen työote	Oppimisen ja koulunkäynnin tuen monialaisuus Opiskeluhuollon monialaisuus Monitoimijainen arviointi Systeeminen työote	Opiskeluhuollon monialaisuus Nuorisotyön monialainen työote Ankkuri-toiminta Monitoimijainen arviointi Systeeminen työote	Toimenpide-ehdotus: Hyvinvointialuejohtoisen kasvun ja oppimisen tuen kehittämissyhmän perustaminen varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen monialaisen työn tukemiseksi ja yhteensovittamiseksi. Jatkuva perehdyttäminen monialaiseen ja työparityöhön kehittämis-kohteena
Monialaiset toimintaympäristöt	Perhekeskukset Perheiden kohtaamispaikat Monialainen ja jalkautuva työparityö	Perhekeskukset Perheiden kohtaamispaikat Monialainen ja jalkautuva työparityö	Perhekeskukset Perheiden kohtaamispaikat Monialainen ja jalkautuva työparityö	Perhekeskukset Ohjaamot Nuorisotilat ja koulunuorisotyö Monialainen ja jalkautuva työparityö	
Monialaisen ja toimijaisen toiminnan kehittäminen	<i>Perheiden kohtaamispaikka-toiminta aktiivista ja mukana useita toimijoita säännöllisesti</i>	<i>Monitoimijaisen arvioinnin ja yhteistyön kehittäminen ja vahvistaminen, verkoston jäsenien tunnistaminen</i>	<i>Monitoimijaisen arvioinnin ja yhteistyön kehittäminen ja vahvistaminen, verkoston jäsenien tunnistaminen</i>	<i>Monitoimijaisen arvioinnin ja yhteistyön kehittäminen ja vahvistaminen, perheiden osallisuuden ja sitoutumisen vahvistaminen 2.asteella</i>	<i>Jatkuva perehdyttäminen monialaiseen työhön</i>

3.2 VAHVISTAMME HYVINVOINTIA, TURVALLISUUTTA, OSALLISUUTTA JA YHDENVERTAISUUTTA

Kaikkien tehtävänä on tukea ja vahvistaa lapsen, nuoren ja hänen läheistensä hyvinvointia. Työn perustana on aito kohtaaminen, kuuleminen ja huolen tunnistaminen sekä mitä kuuluu -kysymyksen esittäminen. Arjen huolet tulee tunnistaa, ja asiat tulee ottaa puheeksi.

Perhekeskustoiminnassa perheet otetaan aktiivisesti mukaan sekä mahdollistetaan vapaaehtoisuuteen pohjautuva kansalaislähtöinen toiminta. Eteläsavolaiset perheet pitivät onnistuneen palvelun keskeisenä kriteerinä aitoa kohtaamista.

Taulukko/kuva 9: Aidon kohtaamisen huoneentaulu (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)

Lapsen ja nuoren hyvinvoinnin, turvallisuuden, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden takaamiseksi meidän tulee varmistaa, että

- jokaisella lapsella ja nuorella on vähintään yksi turvallinen ja pysyvä aikuissuhde
- huomioimme jokaisen yksilölliset tarpeet ja ainutlaatuisuuden
- huomioimme heidän toimintakykyyn vaikuttavat eri osa-alueet: fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen
- jokaisella on oma merkityksellinen juttu ja he tuntevat kuuluvansa itselle tärkeään joukkoon
- kunnioitamme jokaisen omaa tilaa ja omia kiinnostuksen kohteita
- kohtaamme aidosti ja yhdenvertaisesti lapsia ja nuoria sekä heidän läheisiään
- mahdollistamme lasten ja nuorten osallisuuden omassa asiassaan ja vaikuttamisen heitä koskeviin asioihin
- lasten ja nuorten perheenjäsenet ja läheiset saavat tarvittaessa tukea omassa kasvatustehtävässään ja parisuhteessaan

Painopisteitä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi:

Painopisteet	Keinot/tavat/metodit				
	Perheet	Pienet lapset	Koululaiset	Nuoret	Erityistä
Hyvät elintavat	Neuvokas perhe - työskentely Elintapaohjaus	Tunne- ja vuorovaikutus- kasvatus	Tunne- ja vuorovaikutus- kasvatus	Tunne- ja vuorovaikutus- kasvatus	
Oma juttu/harrastus kaikille		Mahdollisuus tutustua ja kokeilla	Mahdollisuus tutustua ja kokeilla Harrastus- mahdollisuus koulupäivän yhteydessä	Erialaisten vapaa- ajan vaihtoehtojen tarjoaminen	Osallistumisen mahdollistaminen : aikataulutusta, kulkeminen, kokeileminen, eri toimijat yhdessä, edullisuus, tiedotus
Lasten ja nuorten vaikuttaminen			Oppilaskunnat Lasten parlamentti	Opiskelijakunnat Nuorisovaltuustot	
Hyvinvoinnin tuki/ avoin toiminta	Perheiden kohtaamispaikat Perhekerhot Avoimet perheillat	Avoin varhaiskasvatus	Koulujen kerhot	Koulunuorisotyö Nuorisotilat ja ohjaamot Ohjaus ja neuvonta	
<i>Nuorten osallisuuden vahvistaminen kehittämisessä – aitoa kohtaamista helposti</i>			<i>Koulunuorisotyön kehittäminen ja vakiinnuttaminen</i>	<i>Toiminnan järjestäminen niin, että nuoret saavat merkityksellisiä osallisuuden kokemuksia: Nuoret esiintymään ja aikuisten tuki sille. Aikuisten tuki palveluihin ohjaamisessa. Ohjausryhmien yms. rakentaminen niin, että nuorilta oikeasti kysytään ja varmistetaan nuorten kokemuksen ja äänen kuuluminen.</i>	<i>Nuorisopalvelut hakee avustusta lukion koulunuorisotyöhön</i>
	<p>Nuorisovaltuuston jäseniä otetaan hyvin huomioon kaupungin erilaisissa toimielimissä ja muissa lakisääteisissä työ-/ohjausryhmissä. Varmistettava, miten muita nuoria kuullaan ja otetaan huomioon heitä koskeissa asioissa. Aikuisilta toivotaan aloittavaa keskustelua erilaisissa kokoonpanoissa, joissa nuoret ovat mukana, ja joissa halutaan aidosti saada nuorten ääni kuuluviin.</p> <p>Nuorisovaltuuston mielestä koulunuorisotyö näkyy ja toimii hyvin nuorille kouluissa ja oppilaitoksissa Mikkelissä. Koulunuorisotyö lisää viihtyvyyttä kouluissa ja tuo lisää turvallisia aikuisia oppilaitoksiin, joita voi lähestyä matalalla kynnyksellä.</p> <p>Mikkelin nuorisovaltuusto 15.5.2024</p>				
<i>Lisää liikettä</i>	<i>Päiväkotien, koulujen pihat, leikkipuistot sekä muut liikuntapaikat pidetään kunnossa vapaa- ajan liikkumista varten</i>	<i>Selvitetään kohdennettujen liikuntaryhmien tarjontaa seurojen toiminnan ulkopuolella oleville lapsille (HYTE- kerroinindikaattori)</i>	<i>Pitkä liikuntavälitunti kaikkiin kouluihin (HYTE-kerroin- indikaattori), aikuiset mukaan ohjaamaan Kohdennettuja liikuntaryhmiä seurojen toiminnan ulkopuolella oleville lapsille ja nuorille (HYTE-kerroin- indikaattori)</i>	<i>Päiväkotien ja koulujen pihat sekä muut liikuntapaikat pidetään kunnossa vapaa- ajan liikkumista varten</i>	<i>Haetaan avustusta koululaisten MOVE-prosessin kehittämisen ja liikuntaneuvonnan pilotointiin Huomiota monipuoliseen viestintään liikuntapaikoista ml. päiväkotien ja koulujen pihat</i>
	<p>Nuorisovaltuuston mielestä on hyvä asia lisätä pitkiä välitunteja, joissa on mukana toiminnallisia toimintoja. Nuorten mielestä on tärkeää, että ohjaajat/aikuiset, jotka järjestävät toimintaa osallistuvat esimerkiksi mukana toimintaan. Myös erilaisia liikunnallisia toimintoja ennen oppitunteja lisää nuorten mielestä opiskelun jaksamista ja viihtyvyyttä.</p> <p>Mikkelin nuorisovaltuusto 15.5.2024</p>				

Turvallisuus

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvalliseen kasvuympäristöön. Hyväksyvässä, turvallisessa ja kannattelevassa kasvuympäristössä lapselle rakentuu rauhassa ja pidemmällä ajanjaksolla sisäinen emotionaalinen turvallisuus. Emotionaalinen turvallisuus näkyy lapsen uskalluksena näyttää ja ilmaista tunteensa. Jokaisella lapsella on oltava vähintään yksi turvallinen aikuinen elämässään.

Turvallisuuden ja hyvän kasvuympäristön luominen tapahtuu myös lapsen ja nuoren oman oppimisen kautta. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehitys, kaveritaidot ja erilaisuuden ymmärtäminen ovat tärkeitä. Turvataitoja tarvitaan, jotta lapsi ja nuori osaa suojata itseään ja omaa turvallisuuttaan. Näiden taitojen edellytyksenä on, että lapsen ja nuoren kasvuympäristö on tukenut hänen terveen itsetuntonsa kehittymistä.

Koti on lapsen tärkein kasvuympäristö. Muissa yhteisöissä kuten päiväkodeissa ja kouluissa voivat aikuiset, lapset ja nuoret yhdessä tehdä paljon sen eteen, että jokainen tuntisi kuuluvansa joukkoon ja olevansa hyväksytty. Ottaessa turvallisuuden puheeksi niin pienten lasten kuin nuorten kanssa, voi käyttää tukena Turva 10 -kysymyksiä. Niiden käyttöön on perehtynyt kasvatuksen ja sote-alan ammattilaisia.

Jokaisessa kunnassa laaditaan koulukohtaiset turvallisuussuunnitelmat. Esiopetuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen oppilaitoksissa on oltava opiskeluhoitosuunnitelman osana tai liitteenä myös suunnitelma lasten/oppilaiden/opiskelijoiden suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä. Koulutuslainsäädännön mukaan jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön, johon kuuluu fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja pedagoginen turvallisuus.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa todetaan muun muassa, että lapsella on oikeus hyvään elämään. Hyvän elämän malleja on monenlaisia, mutta aikuisten täytyy aina suojella lasta väkivallalta ja huonolta kohtelulta, eikä lasta ei saa satuttaa millään tavalla.

Lapsella on oikeus saada koti, ruokaa ja vaatteita. Lapsella on oikein haaveilla myös tavanomaisista lapsen ja nuoren elämään liittyvistä asioista kuten puhelin, harrastukset. Valtion ja kuntien pitää auttaa vanhempia niin, että lapsi voi elää turvallisesti. Aikuisten täytyy suojella lasta huumeilta ja seksuaaliselta häirinnältä. www.lapsenoikeudet.fi

Yhteiskunnan kehityksen kannalta on tärkeää tarjota tukea myönteiseen vanhemmuuteen niin, ettei vanhempien tarvitse arjen paineissa turvautua fyysisen tai henkisen väkivallan käyttöön. Vanhempia auttamalla autetaan lasten tilannetta. Lapsi oppii vanhemmiltaan mallintamalla. Kun hän oppii ratkaisemaan ongelmia ilman väkivaltaa, hän osaa sen aikuisenakin.

Suosittelavia keinoja turvallisuustyöskentelyssä

- otetaan turvallisuus puheeksi lasten ja nuorten kanssa Turva10 kysymysten avulla
- kysy lapselta missä sinun on hyvä olla?
- seksuaalikasvatuksen hyödyntäminen

Osallisuus

” Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman lasten osallisuutta ja osallistumista koskevissa kirjauksissa on tavoitteena edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kehittämistä, vahvistaa hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa jo lapsesta lähtien sekä edistää nuorten osallisuutta ja alueellista yhdenvertaisuutta vahvistamalla nuorisovaltuustojen asemaa kunnissa ja hyvinvointialueilla.

Lisäksi Lapsen oikeuksien komitea painottaa osallistumiseen liittyvissä suosituksissaan yksittäisten lasten sekä lapsiryhmien näkemysten kuulemista ja niiden huomioimista päätöksenteossa sekä kuulemista ja huomioimista tukevien rakenteiden ja osaamisen vahvistamista.

Lapsen oikeus osallisuuteen kaikissa häntä koskevissa asioissa on suojattu erittäin vahvasti myös lainsäädännöllä. Tässä yhteydessä lapsilla tarkoitetaan kaikkia alle 18 -vuotiaita kansalaisia. Perusta kansalliselle lainsäädännölle on kansainvälisessä YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa.

12 artikla. Lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka koskevat häntä itseään. Aikuisten täytyy selvittää lasten mielipide ennen kuin he tekevät lapsia koskevia päätöksiä. Lapsen mielipide tulee ottaa huomioon päätöksissä hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten täytyy perustella päätökset lapselle niin, että hän ymmärtää ne.

13 artikla. Lapsella on oikeus sanoa vapaasti mielipiteensä ja kertoa mielipiteistään muille. Mielipiteillä ei saa kuitenkaan loukata toisia ihmisiä.

17 artikla. Lapsella on oikeus saada tietoa ja seurata tiedotusvälineitä monipuolisesti. Aikuisten täytyy suojella lasta tiedolta, joka vahingoittaa häntä.”

Lapsen oikeus osallisuuteen on yksi lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteista. Osallistumiseen ja osallisuuteen kuuluu lapsen ja lapsiryhmien oikeus ilmaista näkemyksensä itseään koskevissa asioissa ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lapsella on oikeus saada tietoa, jonka perusteella hän voi esittää näkemyksensä. Lapsen kokemaa osallisuutta arkiympäristöissä kuten koulussa ja kotona voidaan arvioida Kouluterveyskyselyn perusteella, jossa osallisuuden kokemusta mitataan osallisuusindikaattorilla. Se muodostuu kymmenestä väittämästä, jotka kartoittavat merkityksellisyyden kokemusta, uskoa toimintamahdollisuuksiin ja sosiaalisen vuorovaikutuksen koettua laatua. ” (Toteutuuko lapsen oikeus terveyteen? Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus 2023 Katja Mettinen ja Elina Pekkarinen (toim.) Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:2)

Osallisuuden edistämisessä tulee ottaa huomioon osallisuuden eri osa-alueet (tieto-, toiminta-, palvelu- ja päätösosallisuus) ja niiden toteutumisen mahdollistaminen lasten ja nuorten arjen toimintaympäristöissä. Keskeistä osallisuuden toteutumiselle on lapsen ja nuoren omakohtainen ja voimaannuttava kokemus. Osallisuus ilmenee parhaiten silloin, kun lapsi ja nuori tuntee kuuluvansa johonkin yhteisöön, jossa tulee kuulluksi ja joka tukee oman identiteetin rakentumista ja eheyttä. Osallisuus mahdollistaa osallistumisen ja luo mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin perusta luodaan lapsuudessa. Osallisuuden edistäminen on pohjimmiltaan ihmisen kasvun tukemista yhteisöjen jäsenenä. Lasten ja nuorten osallistuminen oman lähiympäristönsä ja arkensa suunnitteluun sekä palveluiden kehittämiseen on tärkeä osa kasvamista osaksi yhteiskuntaa. On tärkeää, että lapsia ja

nuoria kuullaan päiväkodin ja koulun arjessa sekä muissa arkiympäristöjen sekä toimintakulttuurien kehittämisessä. Lasten ja nuorten osallisuuden kehittäminen kunnassa ja maakunnassa tulee nähdä lisäarvona, joka tuo koko kuntaorganisaatioon elävyyttä ja uutta näkökulmaa. Hyvinvoinnin edistäminen lähtee osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamisesta.

”Lasten osallistumista hallinnon päätöksentekoon olisi Suomessa tärkeää lisätä. Vuonna 2023 Suomessa laadittiin Avoimen hallinnon viides kansallinen toimintaohjelma 2023–2027. Osallisuus on yksi pysyvistä avoimen hallinnon työalueista.

Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen vaatii aikuisten prosessin kirkastamista, vastavuoroisuuden vahvistamista sekä uudenlaisia tapoja ymmärtää lasten ja nuorten osallisuus. Keskeistä on miettiä, mitä tapahtuu sen jälkeen, kun lapsia/nuoria on kuultu ja he ovat saaneet olla mukana.

YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset Suomelle 2023, Suomen tulee taata:

- että kaikki lapset voivat ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluiksi kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa, tuomioistuimissa ja hallintomenettelyissä edellyttämättä vanhemman tai huoltajan suostumusta
- hyväksyä lainsäädäntömuutokset, joilla varmistetaan, että lasten näkemyksiä kuullaan ja ne otetaan huomioon päätöksenteossa iästä riippumatta
- varmistaa, että kaikki kunnat ottavat käyttöön lasten osallistumisoikeutta toteuttavat rakenteet kaikilla toimialoilla ja kunnallisessa päätöksenteossa
- edistää kaikkien lasten osallisuutta perheissä, kouluissa ja yhteisöissä
- tarjota kaikille lasten parissa tai hyväksi työskenteleville ammattilaisille koulutusta lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja saada mielipiteensä huomioon otetuiksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Suositteluvia keinoja osallisuuden lisäämiseksi lasten, nuorten ja perheiden kanssa

- otetaan lapset, nuoret ja perheet mukaan toiminnan ja palveluiden kehittämiseen
- kohdataan ja kuullaan lasta ja nuorta aidosti hänen arkiympäristössään
- yhteisen tiedon ja eri toimijoiden tarjonnan yhteensovittaminen lapsi-, nuori- ja perhelähtöisesti
- hyödynnetään osallisuuden työkaluja arjen työssä ja toiminnan kehittämisessä” (Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus 2023)

Etelä-Savossa osallisuuden kehittämisen keskeisenä tavoitteena on ollut lisätä erilaisten lasten, nuorten ja perheiden ääntä lapsi-, nuori- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin sekä toiminnan ja palveluiden kehittämisessä ja päätöksenteossa.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Jokaisen toimijan tulee edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Yhdenvertaisuuden osalta tulee ottaa huomioon erityisesti seuraavat asiat: ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy. Tasa-arvolla tarkoitetaan erityisesti tasa-arvoa sukupuolesta riippumatta.

Koulujen ja oppilaitosten tulee huolehtia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä myös lakisääteisten suunnitelmien kautta. Muilla toimijoilla suunnitelman velvoitteet koskevat lähinnä henkilöstöä ja organisaatiota yleensä.

Koulut ja oppilaitokset ovat velvollisia laatimaan toiminnan kehittämiseen tähtäävän tasa-arvosuunnitelman eli toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman. Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma on työkalu, joka tukee sukupuolten tasa-arvon edistämistä kaikessa oppilaitoksen toiminnassa. Tasa-arvosuunnitelmassa tulee olla 1) selvitys koulun tai oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta ja 2) toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi, sekä siinä 3) tulee arvioida aiempien toimenpiteiden toteuttamista ja tuloksia. Erityisesti tulee huomioida opiskelijavalinnat, oppimiserot, opintosuoritusten arviointi sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäiseminen ja poistaminen.

Kouluilla ja oppilaitoksilla tulee olla myös yhdenvertaisuussuunnitelma. Yhdenvertaisuuslaissa säädetään, että koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

3.3 LISÄÄMME VARHAISEN TUEN TARJOAMISTA LAPSILLE, NUORILLE JA PERHEILLE

Varhaisen tuen tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistaminen ja arjen sujuvuuden helpottaminen. Etelä-Savon perhekeskustoiminnassa pääpaino on varhaisessa tuessa ja toiminnassa sekä matalan kynnyksen ja ennaltaehkäisevissä toiminnoissa ja palveluissa. Etelä-Savossa varhaista tukea saa esimerkiksi avoimissa kohtaamispaikoissa, Perheneuvossa, eroauttamisessa (kuten eron ensiapupiste) sekä palveluissa kuten esimerkiksi lapsiperheiden kotipalvelu. Varhaista tukea sisältyy monen toimijan työnkuvaan eri toimialoilla. Varhaisen tuen erilaisia muotoja ja toteuttamistapoja tulee konkretisoida ja tukea niin, että varhainen tuki muodostaa merkittävän osan perheiden tuesta. 2023 alkaen varhaisen tuen työpajat korvaavat entisen Perhekeskustoiminnan varhaisen tuen verkoston. Varhaisen tuen työpajoja järjestetään säännöllisesti noin neljä kertaa vuodessa ja niihin kutsutaan toimijoita laajasti kaikilta sektoreilta. Varhaisen tuen työpajojen järjestäminen kuuluu perhekeskuskoordinointiin.

loppuun asti Onni-hanke. Valtion budjettiriihessä on varattu Onni toiminnan vakiinnuttamiseksi rahoitus 2023 alusta alkaen. Onni hanke kehittää Ohjaamoiden psykososiaalista tukea, joka on nuorten psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin lisäämiseen tähtäävää tavoitteellista ja suunnitelmallista työtä. Tukea saa esimerkiksi mielen hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin, itsenäistymiseen ja arjen hallintaan. Toiminta on yksilötyötä tai ryhmämuotoista toimintaa.

Kaikissa kolmessa ohjaamossa toimii Työ- ja elinkeinoministeriön rahoittama kannustinmalli. Rahoituksen haki Hyvinvointialue ELOISA yhteistyössä Ohjaamojen kanssa. Kannustinmallirahoituksella on palkattu 100 % mielenterveys- ja päihdesairaanhoidaja sekä jalkautettu 50 % sosiaaliohjaaja Ohjaamoille. Tämä on mahdollistanut nuorille joustavimmat ja nopeammat sosiaalityön ja mielenhyvinvoinnin palvelut saman katon alta Ohjaamolla.

Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen tunne- ja vuorovaikutuskasvatuksen lisäksi järjestetään erillisiä, kohdennettuja varhaisen tuen tunnetaitoihin liittyviä ryhmiä lapsille ja nuorille eri toimijoiden järjestämänä, mm. ohjaamot, nuorisotyö, järjestöt, opiskeluhoitopalvelut ja muut sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut.

Vanhemmuuden, parisuhteen ja erotilanteiden tukea perheille

Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmista erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä molempiin vanhempiinsa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista (lapsen oikeuksien sopimus) Vanhemmuuden tuessa tavoitellaan varhaista arjen tukea koko perheen hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Suositeltavia keinoja on lisätä vertaistuellista ja ryhmämuotoista toimintaa sekä yksilöllistä tukea elämäntilanteen muutoksissa. Lapsi- ja perheystävälliset ratkaisut kuten työelämän joustot tukevat perheiden hyvinvointia.

Suositteluvia vanhemmuutta tukevia työkaluja toimijoiden käyttöön

- avoimien teemallisten perheiltojen järjestäminen.
- Lapset puheeksi-työmenetelmän käyttö lapsen eri ikäkausina lapsi- ja perhelähtöisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi

Vanhempien parisuhteella on vaikutusta lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Parisuhde on eri asia kuin vanhemmuussuhde. Parisuhdetta voi ja kannattaa tukea. Usein parisuhteen hoito jää vähemmälle, kun perheeseen syntyy lapsi. Lapsi oppii suhdetaitoja ja parisuhdemallin vanhempien ja läheisten aikuisten vuorovaikutuksen kautta. Tutkimusten mukaan vanhempien välinen riitely on erittäin haitallista lasten kehitykselle. Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Vanhempien välinen rakentava ristiriitojen ratkaisu mahdollistaa lapselle kasvurauhan. Työntekijät voivat ottaa parisuhteen puheeksi osana muuta perheiden tukemista. Apuna tässä on parisuhteen tuen kortti. Tarvittaessa pariskunnat voi ohjata matalan kynnyksen ammatillisen parisuhteen tuen palveluihin.

Pariterapian vaikuttavuutta on tutkittu laajasti ja vaikuttavuustutkimusten mukaan pariterapia auttaa kolmea neljästä parisuhdeongelmasta kärsivästä pariskunnasta. Voidaankin sanoa, että onnistumisprosentti vastaa ohitusleikkauksen onnistumisprosenttia. Vaikuttavuustutkimusten mukaan asiakkaat kertovat keskustelelevansa rakentavammin, kun

terapeutti suhteen ulkopuolisena on läsnä. Kun terapeutti kohtaa puoliset tasapuolisen empaattisesti ja suhtautuu kummankin näkökulmaan vakavasti, asiakkaat saavat uudenlaisen kokemuksen, jossa kumpaakaan ei vähätellä, tuomita tai loukata.

Fokus siirtyy yksilöistä vuorovaikutukseen, jossa molemmilla puolisoilla on vaikutusvaltaa.

Parisuhteen päättyessä eroon, vanhemmuussuhdetta kannattaa tukea. Tutkimusten mukaan lapset voivat erotilanteessa sitä paremmin, mitä paremmin vanhemmat pystyvät hoitamaan vanhemmuussuhdetta muuttuneessa tilanteessa.

Suosittelavia erotilanteiden tuen työkaluja perheiden ja eri toimijoiden työntekijöiden käyttöön

- ohjata ja tukea perheitä tekemään vanhemmuussuunnitelma erotilanteissa, ([THL/vanhemmuussuunnitelma](#))
- järjestää erotilanteiden vertaisryhmätoiminnot lapsille, nuorille sekä vanhemmille teemalliset kahvilat esim. erokahvila toimintojen tarjoaminen perheille
- eron ensiapupisteen työskentelyn järjestäminen ja tarjoaminen perheille eri toimijoiden yhteistyönä
- eroseminaarien järjestäminen

Taulukko. Vanhemmuuden, parisuhteen ja erotilanteiden tuki

Painopisteet	Keinot/tavat/metodit				
	Perheet	Pienet lapset	Koululaiset	Nuoret	Erityistä
Vanhemmuuden tuki	Parisuhteen tuen kortti	ICDP-vuorovaikutusryhmät Kieppi/Viola ry			
Parisuhteen tuki	Viola /Varhaisen tuen pysäkki ja Miesten asema			Viola/Miesten asema	
Eroauttaminen	Eron ensiapu Perheasiain sovittelu Erovertaiskahvilat Ero-opas Haastavat erot - työryhmä		Erovertaisryhmät	Erovertaisryhmät	
Varhaisen tuen saatavuus ja tunnettuus	<i>Kohtaamispaikka-toiminnan markkinointi</i>	<i>Kohtaamispaikka-toiminnan markkinointi</i>	<i>Koulun alkaessa - ryhmä vanhemmille: kokeilu yhteistyössä mm. opiskeluhuolto-palveluiden, neuvottelukuntien, kasvatustien ja perheneuvolan ja III sektorin kanssa</i>	<i>Nuorisotyön tuki nuorille ja nuorille aikuisille</i>	<i>Perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille ajantasaiset tiedot varhaisen tuen yhteydenottokanavista ja toiminnoista</i>

3.4 TARJOAMME LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN TARPEISIIN PERUSTUVIA PALVELUJA

Perhekeskus on palveluverkostoa, joka tarjoaa varhaista tukea sekä vastaa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja avun tarpeisiin. Perhekeskus voi toimia verkostomaisena, fyysisessä toimipisteessä tai sähköisen perhekeskuksen muodossa.

Perhekeskus

- ehkäisee hyvinvointi- ja terveysongelmia
- vahvistaa perheiden varhaista tukea ja hoitoa
- tarjoaa vertaistukea
- hillitsee eriarvoistumista
- hillitsee korjaavien palvelujen kustannusten kasvua
- edistää monitoimijaista yhteistä työtä.

Perhekeskuksen palvelukokonaisuus

Perhekeskus on yhteen sovitettu palvelukokonaisuus, joka sisältää lapsille, nuorille ja perheille suunnatun hyvinvointia, kasvua ja kehitystä edistävän toiminnan sekä varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen palvelut. Perhekeskuksen palvelut toimivat ja niitä johdetaan yhtenä kokonaisuutena.

Perhekeskuksen palvelukokonaisuuteen kuuluvat:

- lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveystalvet, sisältäen opiskeluhoitopalvelut
- erityis- ja vaativan tason palvelut
- sivistystoimi sekä kuntien muut palvelut ja muut koulutuksen järjestäjät
 - varhaiskasvatuspalvelut, esi- ja perusopetus, toisen asteen koulutus ja muu sivistystoimi
 - nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalvelut ja kirjastot
- kuntien terveyttä ja hyvinvointia edistävä toiminta
- järjestöjen ja seurakuntien toiminta ja palvelut
- Kelan etuudet
- avoin kohtaamispaikkatoiminta lapsille, nuorille ja perheille
- sähköiset palvelut.

Taulukko/kuva 12: Lasten, nuorten ja perheiden perhekeskuksen palveluverkkokuva (THL/perhekeskustoiminta)

Kuntien toiminta. Varhaiskasvatuksella, esi- ja perusopetuksella on perhekeskustoimijoista toiminnallisesti suurin rooli lasten ja nuorten elämässä. Varhaiskasvatuksessa myös vanhempien kohtaaminen on päivittäistä. Perhekeskustoiminnan perusajatus on, että lapsi, nuori ja perhe asuu kunnassa ja heidän luonnollinen kasvu- ja arkiympäristönsä tulee ottaa huomioon perhekeskustoiminnassa. Lapsille ja nuorille suunnattu toiminta ja palvelut on hyvä mahdollisimman laajasti integroida osaksi varhaiskasvatuksen ja koulun ja oppilaitosten arkea. Esi- ja perusopetuksella sekä toisen asteen oppilaitoksilla on oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa sekä opetussuunnitelmassa selkeä velvoite hyvinvoinnin edistämiseen sekä yhteisöllisen että yksilökohtaisen opiskeluhuollon toteuttamiseen yhdessä opiskeluhoitopalveluiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Nuorisoi-, liikunta- ja kulttuuripalveluilla on keskeinen merkitys hyvinvoinnin ja oman toimijuuden vahvistajana. Nuorisopalvelut ovat vahvasti osana nuorten monialaisten palvelujen tarjoamista ja kehittämistä, mm. ohjaamatoiminnan ja koulunuorisotyön osalta. Kirjastot toimivat myös lasten, nuorten ja perheiden kohtaamispaikkoina ja palvelujen tarjoajana.

Kunnan teknisillä ja elinvoimaan liittyvillä palveluilla ja päätöksillä vaikutetaan olennaisesti lasten, nuorten ja perheiden arkiympäristöön ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin.

Avoimia yhteisöllisellä periaatteella toimivia kohtaamispaikkoja kannattaa sijoittaa remontoitavien/uusien päiväkotien ja koulujen yhteyteen. Kunnan tarjoamat kirjasto- ja nuorisopalvelut ja niiden tilat voivat myös toimia yhteisöllisinä kohtaamispaikkoina taajamissa. Kunta on keskeisessä roolissa paikallisen kohtaamispaikkatoiminnan mahdollistajana ja järjestäjänä niin tilojen kuin yhteistoiminnan osana.

Kuntien palveluiden ja päätöksenteon tulee perustua lapsi- ja perheystävälliseen toimintakulttuuriin sekä lapsivaikutusten arviointiin. Kunnat vastaavat myös kuntalaisten osallisuuden edistämisestä.

Muut koulutuksen järjestäjät.

Kuntien lisäksi opetuspalveluja järjestävät myös muut koulutuksen järjestäjät kuten ammatilliset oppilaitokset, erityisammattioppilaitokset, kansanopistot ja kuntien liikelaitokset. Oppivelvollisuuden laajetessa 18 vuoteen, oppilaitosten rooli nuorten hyvinvoinnin tukena on entistä merkittävämpi. Vaikka vain osa opiskelijoista on nuoria, ovat oppilaitokset Etelä-Savossa kehittäneet nuorten hyvinvoinnin ja opintoihin kiinnittymisen tukea monin tavoin. Lakisääteisen opiskeluhoollon lisäksi on kehitetty esim. opiskelijatoimintaa, oppilaitosnuorisotyötä sekä matalan kynnyksen oppimisen tuen palveluja.

Hyvinvointialueen toiminta.

Perhekeskuksen sosiaali- ja terveystalveluiden ensisijainen tavoite on hyvinvoiva lapsi ja perhe. Palveluissa tulee tarjota ennaltaehkäiseviä- ja varhaisen tuen palveluja. Sosiaali- ja terveystalvelut toimivat yhteistyössä ja tukevat kuntia heidän terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tehtävässään. Tähän tehtävälueeseen kuuluu mm. hyvinvoinnin seuranta ja edistäminen, tuen tarpeita vastaavien palveluiden järjestäminen ja lasten haitallisten kasvuolosuhteiden poistaminen tukemalla vanhemmuutta ja lapsen hyvinvointia. Kasvuolojen vahvistamista toteutetaan ehkäisevällä lastensuojelulla, joka on kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien yhteinen tehtävä. Kaikessa palveluiden järjestämisessä ja tuottamisessa tulee noudattaa lapsen oikeuksien toteutumista ja lapsivaikutusten arviointia.

Hyvinvointialueen tehtävä on järjestää toimintaa ja palveluja myös kohtaamispaikoissa. Sote-palvelun integrointi osaksi arkea mahdollistetaan luomalla integroituja palvelukokonaisuuksia ja yhteistoimintatiloja. Toimivassa yhteisöllisessä kohtaamispaikkatilasta löytyvät asiakaspalvelutiloja yksilökohtaiselle sote-palvelulle, yhteinen avara tila ryhmämuotoiselle palvelulle ja ryhmätoiminnalle sekä ilmainen toimintamahdollisuus järjestöjen vapaaehtois- ja avoimelle vertaistuelliselle toiminnalle.

Perhekeskuksen sosiaali- ja terveystalveluihin kuuluvat universaalit lasten, nuorten ja perheiden palvelut, joissa integroituvat sosiaali- ja terveystalvelut esim. neuvolassa terveydenhoitaja ja perheohjaus/perhetyö.

Perhekeskustoiminnan universaaleja sosiaali- ja terveystalveluja ovat

- äitiys-, ehkäisy- ja perhesuunnitteluneuvola sekä lastenneuvolapalvelut
- suun terveydenhuolto
- Opiskeluhoolto palvelut eli esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen kuraattori- ja psykologipalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitaja- ja lääkäripalvelut
- Esiopetuksen, koulun ja oppilaitoksen oppilas- ja opiskeluhoolto sisältää sekä yhteisöllistä että yksilökohtaista opiskeluhoolltoa, jota toteutetaan yhdessä koulun ja oppilaitoksen henkilöstön kanssa sekä tarvittaessa yhdessä soten ja muiden toimijoiden kanssa integroiden palvelut lapsen, nuoren ja perheiden tarpeita vastaavaksi kokonaisuudeksi.

Perhekeskustoimintaan kuuluvat perustason sosiaali- ja terveystalvet

- Sosiaalipalveluiden osalta näitä ovat ainakin kotipalvelu, perhetyö, tukisuhdetoiminta (tukihenkilöt ja tukiperheet) lapsiperheiden sosiaalityö ja -ohjaus, kasvatustalvet ja perheneuvonta sekä perheoikeudelliset talvet
- terveystalvet osalta äitiystalvet ja lastenneuvolatalvet sekä ehkäisy- ja perhesuunnitteluneuvola, lääkäri- ja psykologitalvet
- fysio-, puhe-, ravitsemus- ja toimintaterapia.
- lasten- ja nuorten perusterveydenhuollon mielenterveys- ja päihdetalvet

Perhekeskustoimintaan kuuluvat erityistason sosiaali- ja terveystalvet

- lasten ja nuorten erikoissairaanhoido
- lastensuojelu
- lähisuhdeväkivaltatyö

Järjestöt perhekeskustoiminnassa.

Järjestöjen rooli perhekeskustoiminnassa on laaja. Järjestöt voivat esimerkiksi tarjota monipuolista vertaistuellista toimintaa ja varhaista tukea mahdollistaa vapaaehtoistoimintaa ja perheiden arkea tukevaa toimintaa toimia palveluiden tuottajana osana sosiaali- ja terveystalvet sekä sivistystoimea. Etelä-Savon perhekeskustoiminnassa tehdään laajaa yhteistyötä järjestötoimijoiden kanssa.

Järjestöjen roolissa on hyvä erottaa kolme ulottuvuutta:

1) Kansalaislähtöinen ja avustuksiin perustuva hyvinvoinnin ja terveyden edistäjän rooli. Tämän mahdollistaminen edellyttää erityisesti kunnilta ja hyvinvointialueilta avustuksia ja tukitoimia, jotta perhekeskustoiminnassa toteutuisi mahdollisimman vahva ja laaja vapaaehtois- ja voittoa tavoittelematon perheiden hyväksi tehtävä toiminta. Hyvä esimerkki on myös Pieksämäen kohtaamispaikka perheiden Hermannin, jossa MLL ja Pieksämäen kaupunki toteuttavat saman katon alla mm. avointa varhaiskasvatusta yhteisvoimin.

2) Asiantuntijuuteen ja ammatilliseen osaamiseen perustuva psykososiaalista tukea. Järjestöjen tukityö perustuu pääsääntöisesti avustuksiin ja hankerahoitukseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajat voivat rahoittaa työtä osittain. Järjestöt voivat keskittyä joihinkin erityiskysymyksiin kuten Viola ry väkivaltatyöhön.

3) Palvelun tuottajan rooli erityisesti sote-palveluissa. Etelä-Savossa ei ole juuri lainkaan palvelujen tuottajan roolissa toimivaa järjestöä, joka tuottaisi talvet lapsiperheille.

Perhekeskustoiminnan yhteistyösopimuksessa on ollut mukana järjestöistä Etelä-Savon yrittäjät ry, Monikulttuurityö Mimosa ry, MLL Järvi-Suomen piiri ry ja Viola - väkivallasta vapaaksi ry. Näiden lisäksi monet järjestöt tekevät työtä lapsiperheiden hyväksi. Tavoitteena olisi edelleen laajentaa lapsiperhejärjestöjen yhteistyötä ja saada lisää järjestöjä mukaan perhekeskustoiminnan toteutukseen ja mukaan perhekeskustoiminnan yhteistyösopimukseen.

Seurakunnat perhekeskustoiminnassa.

Seurakuntien toiminta tukee lapsia, perheitä, vanhemmuutta ja parisuhdetta elämän eri vaiheissa. Seurakunnat voivat olla toteuttamassa perhekeskustoimintaa moniammatillisten toimintamuotojensa (varhaiskasvatus, nuorisotyö, diakoniatyö, Perheasiain neuvottelukeskus, vapaaehtoistoiminta) sekä määräaikaisten hankkeiden kautta. Seurakuntien työntekijät tuovat toimintaan oman ammatillisen erityisosaamisensa, ja vapaaehtoiset oman työpanoksensa. Paikkakunnan mahdollisuuksista ja tarpeista riippuen painotukset ja työntekijäryhmät voivat olla erilaisia ja seurakunnan osuus perheiden tukiverkostossa tilanteen mukainen. Uusia toimintamuotoja kehitetään jatkuvasti, ja erilaisiin kokeiluihin on valmiutta. Seurakunnissa on valmiuksia myös esimerkiksi sellaiseen verkostotyöskentelyyn, jossa toimijat tulevat eri organisaatioista.

Seurakuntien varhais- ja nuorisokasvatuksen toteuttama säännöllinen viikkotoiminta sekä leiri- ja retkityö tavoittavat suuren määrän lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään. Varhais- ja nuorisokasvatuksen eri toimintamuodot tarjoavat monipuolista yhteisöllistä toimintaa ja kohderyhmille suunnattuja palveluja. Seurakunnat järjestävät mm. muskari- ja perhekerhotoimintaa; lapsille, nuorille ja perheille kohdennettuja tapahtumia sekä vertaistuellista toimintaa. Seurakunnissa toimii myös omia nuorten vaikuttajaryhmiä. Seurakuntien varhais- ja nuorisokasvatuksen toiminta sisältää myös valmiuden suru- ja kriisityön tekemiseen.

Perheasiain neuvottelukeskukset Mikkelissä ja Savonlinnassa ovat seurakuntien ylläpitämää toimintaa. Ne tarjoavat mahdollisuutta keskustella koulutettujen ammattilaisten kanssa parisuhteen tai perheen vaikeuksista sekä antavat apua erotilanteissa. Palvelut ovat asiakkaalle maksuttomia eivätkä edellytä kirkon jäsenyyttä. Asiakkaiksi otetaan hyvinvointialueella asuvia. Neuvottelukeskukset tuottavat perheasioiden sovittelua, joka on avioliittolain mukainen, aluehallintoviraston myöntämän luvan varainen, ehdottoman luottamuksellinen palvelu. Perheasioiden sovittelussa tuetaan lasten asioiden järjestämistä erotilanteessa tai eron jälkeen ulkopuolisen ja puolueettoman sovittelijan avulla.

Yritykset tarjoavat perheille erilaisia palveluja sekä vapailla markkinoilla että sosiaali- ja terveystalouden tuottajana (ostopalveluna). Palvelusetelin kautta perhe voi valita lapsi- ja perhepalveluja mm. lapsiperheiden kotipalvelussa. Perheillä on käytössä paljon vapaaehtoisia lapsi- ja nuorisovakuutuksia, joiden turvin he käyttävät yksityisiä palveluja, erityisesti terveystalouden palveluja.

Palvelukokonaisuudessa sitoudutaan YK:n lapsen oikeuksien sopimusten noudattamiseen sekä Unicefin lapsiystävällisen kuntien ja maakunnan mukaisiin ratkaisuihin. Palvelukokonaisuuden toteutusta ohjaavat myös maakunnallinen hyvinvointikertomus sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä lastensuojelun käsikirja. Palveluiden sisällön tuottamista ohjaa keskeinen sotea ja kuntia sekä niiden yhteistyötä ohjaava lainsäädäntö.

Keskeiset maakunnalliset periaatteet kaikissa palveluiden tarjoamisessa ovat

- huomioida koko perheen tilanne
- alueellinen yhdenvertaisuus ja palveluiden saavutettavuus
- palvelut ovat saatavilla sujuvasti ja mahdollisimman lähellä lasten ja nuorten arkiympäristöä

- eri toimijat suunnittelevat palveluja yhtenä kokonaisuutena
- vältetään jonoja, pompottelua ja toimijalta toiselle lähettelyä
- palveluiden tarjoamisen tavoitteena on yhdessä perheen kanssa toteutettu yksi yhteinen tilannekuva, monitoimijainen arviointi ja suunnitelma
- perheiden yksilöllisten tarpeiden mukaisten ja riittävien palveluiden tarjoaminen
- perheiden aito kohtaaminen ja oman arvion kuuleminen

Maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa on tavoitteena vahva palveluiden yhteensovittaminen. Palveluiden yhteensovittamisessa on kyse siitä, että perheen tarpeen pohjalta kootaan tuesta ja erilaisista palveluista muodostuva yhdessä sovittu kokonaisuus, joka on kirjattuna yhteiseen suunnitelmaan. Perheen kanssa sovitut palvelut ovat saatavilla sujuvasti ja oikea-aikaisesti. Palvelut vastaavat perheiden tarpeisiin, kun heillä on käytettävissä monialainen arviointi, yksi yhteinen suunnitelma ja tarpeidensa mukainen tuki ja palvelut niin perus- kuin erityistasolta.

Suosittelavia toimintamalleja perhekeskusverkoston toimijoille

Perhekeskuksen palveluverkoston toimijoiden suositeltavia keinoja perhelähtöisten ja yhteen sovitettujen palveluiden saavuttamiseksi

- ohjauksen ja neuvonnan ja varhaisen tuen palveluissa on mukana kunnan, sosiaali- ja terveydenhuollon, järjestöjen ja seurakuntien ammattilaisia mm. kohtaamispaikat, ryhmätoiminnot, tapaamiset ilman ajanvarausta, eron ensiapu
- lisätään vertaistuellista ryhmätoimintaa ja palveluiden yhteissuunnittelua ja -tarjoamista eri toimijoiden kesken, mukaan lukien varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen toiminta
- käytetään näyttöön perustuvia työmenetelmiä: Etelä-Savo painopisteenä ja pilotoinnissa MDFT (multi demensional Family therapy), IPC (interpersoonallinen ohjanta)
- mahdollistetaan palveluihin ohjaus yksilöllisen tarpeen ja kokemuksen perusteella esim. yksinäisyys
- tarjotaan monialaista palvelutarpeen arviointia jalkauttaen erityisen tason osaamista mukaan yhteiseen työskentelyyn
- tuodaan erityisen tason osaaminen perustason lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävän työn tueksi (arviointi, jalkautuminen, konsultaatiokäytännöt)
- koulutetaan työntekijät ja vahvistetaan systemisen työotteen käyttöä lapsiperhepalveluissa ja lastensuojelussa
- vahvistetaan erityisesti perheterapeuttista työskentelyä ja perhetyön osallisuutta työskentelyssä.
- koulutetaan ja hyödynnetään alueellista lähisuhdeväkivaltatyön osaamista ja verkostoa entistä tiiviimmin (puheeksi otto, avainhenkilöt, marak, Viola ry:n palvelut)
- huomioidaan koulun erityisen ja vaativan tuen oppilaat ja tarjotaan riittävät erityisen palvelut lapsille, nuorille ja heidän perheilleen sekä tunnustetaan tuen tarve jo varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana luoden monialainen tuki perheelle riittävän varhaisessa vaiheessa -> perustetaan hyvinvointialueelle kasvun ja oppimisen tuen monialainen kehittämisryhmä yhteistyössä kuntien kanssa
- fit-mittarin käyttöönotto lastensuojelussa

Lasten ja nuorten Etelä-Savo –hankkeessa esille nousseita kehittämistavoitteita:

Konsultaatiomahdollisuudet: Hyvinvointialueen palveluista kokonaiskuva ja viestiminen kuntiin.

Monialaisen verkostotyön jatkaminen: • Vakaan kasvun ja oppimisen ja esi- ja perusopetuksen oppimisen ja koulunkäynnin tuen yhteistyöryhmä → yhtenäistäminen, verkostoituminen.

Yhteistyö lastensuojelun kanssa: Ilmoitusvelvollisuus: tunnistaminen ja osaaminen → Kuraattorin rooli asiantuntijana kentällä • Yhteistyö PTA-arvioinnissa.

Eloisan toimintatapojen yhtenäisyys ja viestintä kuntiin: • Missä asioissa noudatetaan samaa toimintamallia kaikissa kunnissa yhdessä Eloisan kanssa? → Esim. opiskeluhoitopalveluiden rooli eri asioissa, lastensuojelun rooli kouluun kiinnittymisen tukemisessa.

Kuntien toimintatapojen yhtenäisyys: • Linjattava, missä asioissa kuntien olisi pyrittävä varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa samanlaisiin tai hyvin samankaltaisiin toimintatapoihin, jotta hvatyö helpottuu.

Taulukko. Lasten ja nuorten tarpeisiin perustuvat palvelut.

Painopisteet	Keinot/tavat/metodit				
	Perheet	Pienet lapset	Koululaiset	Nuoret	Erityistä
<i>Pedagogisen tuen kehittäminen</i>			<i>Perusopetuksen oppimisen ja koulunkäynnin tuen muutoksiin valmistautuminen</i>	<i>Toisen asteen oppimisen tuen kehittäminen</i>	
<i>Tulevaisuuteen katsominen ja varautuminen</i>	<i>Terveelliset ja turvalliset kasvu- ja oppimisympäristöt</i> <i>Palveluiden suunnittelussa varautuminen toimintaympäristön muutoksiin</i> <i>Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi</i>				<i>Esim. lainsäädännön ja etuuksien muutoksiin varautuminen, miten muutokset kohdentuvat perheisiin, lapsiin ja nuoriin</i>

Nuorisovaltuuston mielestä terveelliset koulut lisäävät oppilaiden ja opiskelijoiden jaksamista ja viihtyvyyttä.

Urheilupuiston koulun oppilaat ovat jo lyhyessä ajassa huomanneet muutoksen omassa koulunkäynnissään ja suorittamisessaan, kun he ovat siirtyneet Saimaanportin yhtenäiskoululle. Uusi ja terveellinen koulu on lisännyt yhteisöllisyyttä oppilaiden kesken, edesauttanut jaksamista ja koulussa pärjäämistä.

Mikkelin nuorisovaltuusto 15.5.2024

Toisen asteen opiskelijoiden mielestä apua ja tukea on saatavilla hyvin koulunkäyntiin. Tuen saaminen vaatii kuitenkin paljon omatoimisuutta. Nuoret toivovat enemmän puhetta erilaisista mahdollisuuksista opettajilta sekä avoimempaa tiedottamista aiheesta.

Mikkelin nuorisovaltuusto 15.5.2024

3.5 VIESTINTÄ

Sähköinen perhekeskus:

Etelä-Savossa on otettu käyttöön vuonna 2023 Omaperhe.fi-portaali ja vuonna 2024 Omahelpperi.fi-portaali osana sähköisen perhekeskuksen kokonaisuutta. Lisäksi suunnitellaan ammattilaisten osion käyttöön ottoa kansallisen julkaisun jälkeen vuonna 2024. Sähköistä perhekeskuskokonaisuutta koordinoi Etelä-Savon hyvinvointialue. Sähköisen perhekeskuskokonaisuuden käyttöönottoa on rahoitettu Kestävän kasvun rahaston RRP-hankkeen tuella.

DigiFinlandin tuottama Omaperhe -portaali on kansallinen verkkopalvelu, joka kokoaa perheille tarkoitettua tietoa, tukea ja palveluita yhteen osoitteeseen tukien perhekeskuspalvelukokonaisuutta.

Omaperhe.fi –portaalista löytyy kattavasti sisältöjä mm. raskauteen ja synnytykseen, vauvavuoteen, lapsuuteen ja nuoruuteen sekä vanhemmuuteen ja parisuhteeseen liittyen. Omaperhe edistää perheiden hyvinvointia ja tekee siitä tukevat palvelut helpommin saavutettaviksi.

Omahelpperistä nuori löytää tietoa esimerkiksi mielen ja kehon hyvinvointiin liittyen tai elämän kriisitilanteisiin. Omahelpperi on varhaisen tuen ja matalan kynnyksen palvelu. Omahelpperin tarkoituksena on tavoittaa apua tarvitsevat nuoret.

Ammattilaisten osio on DigiFinlandin kehittämä moniammatillisen sähköinen tietopankki. Osioon voidaan koota alueellista tietoa, palveluita sekä alueiden välistä ja sisäistä yhteistyötä tukevia yhteystietoja ja materiaalia.

Ammattilaisten osio toimii monialaisen työn konsultaatio- ja tiedonvaihtokanavana.

	Keinot/tavat/metodit				
Painopisteet	Pienet lapset	Koululaiset	Nuoret	Perheet	Erityistä
Sähköinen perhekeskus	Omaperhe.fi	Omaperhe.fi kouluikäisten perheille ja Omahelpperi.fi nuorille	Omahelpperi.fi	Omaperhe.fi	Ammattilaisten osion kehittäminen ammattilaisten konsultaatio- ja tiedon jakamisen kanavana
Perehdyttämisen monialaiseen työhön	Lastensuojelun infot	Lastensuojelun infot Esi- ja perusopetuksen perehdytys opiskeluhoitopalveluille (ja muille yht.t.kumppaneille)	Toisen asteen koulutuksen perehdytys opiskeluhoitopalveluille (ja muille yht.t.kumppaneille)	Monialainen arviointi	Sähköisen perhekeskuksen ammattilaisosion materiaalipankkin a Eloisan Intro-perehdytysohjelman perhekeskustoiminnan osio

4 PERHEKESKUSTOIMINNAN ARVIOINTI JA SEURANTA

LAPE muutosohjelman tulostavoitteissa on asetettu vuodelle 2025 seuraavat tulosmittarit:

LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAN (LAPE) TULOSINDIKAATTORIT

- Lasten/nuorten ja vanhempien välinen vuorovaikutus on parantunut
- Lasten ja nuorten yksinäisyys on vähentynyt
- Jokaisella lapsella on vähintään yksi turvallinen ja pysyvä aikuissuhde
- Kiusaaminen (varhaiskasvatuksessa ja koulussa) on vähentynyt
- Jokaisella lapsella/nuorella on harrastus
- Koulutuksen keskeytyminen on vähentynyt (sekä perusopetuksessa että toisen asteen koulutuksessa)
- Lasten ja nuorten kiinnittyminen kouluun on vahvistunut
- Lasten ja nuorten kokemus väkivalta on vähentynyt
- Ehdollisen tuomion saaneiden, valvonnassa olevien nuorten määrä on vähentynyt.
- Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
- Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
- Lasten, nuorten ja vanhempien kokemus osallisuudesta palveluissa (varhaiskasvatus, koulu, lastensuojelu, terveys- ja kuntoutuspalvelut jne.) on parantunut
- Perheystävällisten toimintamuotojen käyttö työpaikoilla on lisääntynyt ja vanhempien kokemus työkuoritus on vähentynyt
- Lasten, nuorten ja perheiden kokemus palvelujärjestelmän toimivuudesta on parantunut.

(STM 2016.)

Etelä-Savo on mukana FinLapset 3-4 kk ja 4-vuotiaiden tiedonkeruussa ja kouluterveyskyselyissä 4.- 5.-luokkalaisille sekä 8.- 9.-luokkalaisille ja toisen asteen opiskelijoille.

Perhekeskustoiminnan arvioinnissa huomioidaan kuntien ja maakuntien hyvinvointikertomusten minimitietopaketteja, joiden tavoitteena on yhdenmukaistaa ja tehdä vertailukelpoiseksi eri organisaatioiden suunnitelmia. Sote-palveluista luodaan tietopaketteja, joista lasten, nuorten ja perheiden palveluille on tulossa oma tietopaketti. Tietopaketin avulla palveluiden järjestäjä voi tarkastella palvelukokonaisuuksia. Indikaattoriyö jatkuu kansallisesti ja maakuntien alueella tulevaisuudessakin. Lisäksi hyvinvoinnin vahvistamistyössä huomioidaan asetetut HYTE-kertoimet.

Etelä-Savon perhekeskustoiminnan kokonaisvaltaiseen arviointiin on luotu arviointipohja vuoden 2019 aikana osana LAPE muutosohjelman työskentelyä. Paketti on koottu perhekeskustoimijoiden ja lapsiperhepalveluiden johdon LAPE akatemian työskentelyssä.

Perhekeskustoiminnan arviointi on toteutettu ensimmäisen kerran vuonna 2020. Arviointi toimi samalla sote-keskushankkeen lähtötilanneselvityksenä lasten, nuorten ja perheiden palveluiden osalta. Arviointi piti sisällään vuoden 2019 aikana sovitut arviointi- ja seurantaosiot:

- 1) Etelä-Savon lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin seurantaindikaattorit

- 2) Etelä-Savon perhekeskustoiminnan indikaattorit (toimijoiden kysely ja erikseen sovitut indikaattorit)
- 3) Perheiden kokemukset (kysely toteutettiin loka-marraskuussa 2020)

Tässä suunnitelmassa viitataan arvioinnissa mukana olleisiin indikaattoreihin ja tuloksiin.

Muita huomioita arviointiaineistosta

- Lapset puheeksi on eniten toimijoiden käyttämä varhaisen työn muoto, mutta sen tunnettavuudessa perheiden keskuudessa sekä toimijoiden seurannassa menetelmän käytöstä on parannettavaa.
- Perheiden mielestä he tulevat parhaiten kuulluksi varhaiskasvatuksessa, jossa myös otettiin vanhempia eniten mukaan toiminnan suunnitteluun.
- Nuorten osalta on käytössä useita osallisuutta mahdollistavia edustuksellisia vaikuttamiskanavia ja avoimia osallistumisen mahdollisuuksia.
- Eniten kehitettävää osallisuudessa oli päätöksentekoon osallistumisen mahdollistamisessa perheille
- Perheitä tuettaisiin parhaiten arjen sujuvuudessa tarjoamalla keskustelumahdollisuutta, konkreettista apua kotiin, tukemalla koko perhettä, vertaistuella sekä yhden luukun periaatteella toimivilla palveluilla.
- Varhaisen tuen ja sosiaalihuoltolain mukaiset perhetyön ja kodin- ja lastenhoitopalveluiden piirissä olevien perheiden määrä on lisääntynyt (SOTE arviointi 2019), mutta se on edelleen alhaisin kokomaan ja verrokkimaakuntien tuloksiin verrattuna.

Vuoden 2021 työskentelyn osalta arvioinnin tiedonkeruu ja tulosten analysointi toteutettiin kevään 2022 aikana. Tulevien vuosien aikana perhekeskustoiminnan arviointi yhteen sovitetaan hyvinvointialueen ja yhdessä sovitun monitoimijaisen tiedolla johtamisen sisältöihin.

5 KUNTAKOHTAINEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN RUNKO

5.1 KUNNAN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA YHTEYS MUIHIN SUUNNITELMIIN

Kunnan hyvinvointisuunnitelma, strategiset painopisteet sekä yhteys maakunnan suunnitelmiin.

Mikkelin kaupungilla on Hyvän elämän ohjelma, joka on toinen Mikkelin kaupungin strategisista ohjelmista. Ohjelmaa päivitetään vähintään neljän vuoden välein. Hyvän elämän ohjelma sisältää lapsia, nuoria, perheitä ja muita väestöryhmiä koskevaa hyvinvointitietoa sekä toimenpiteitä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Mikkelin kaupungin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on Etelä-Savon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma täydennettynä Mikkelin erityisillä painopisteillä, tavoitteilla ja liitteillä. Suurin osa täydennyksistä koskee Mikkelin kaupungin toimintaa, mutta osin täydennykset liittyvät myös muihin Mikkelissä toimiviin koulutuksen järjestäjiin sekä monialaiseen yhteistyöhön lasten, nuorten, vanhempien, hyvinvointialueen, järjestöjen, ev.lut. seurakunnan ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma täydentää ja tarkentaa Hyvän elämän ohjelmaa lasten ja nuorten hyvinvointia koskevissa asioissa.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (2013/1287) 13 §:n mukaan kunnan alueella toimivien koulutuksen järjestäjien opiskeluhoitosuunnitelmat tulee liittää lastensuojelulain 12 §:n 1 momentissa tarkoitettuun kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan. Opiskeluhoitosuunnitelmat ovat näin ollen tämän suunnitelman liitteenä ja ne toimitetaan myös hyvinvointialueelle hyvinvointialueen määrittämän prosessin mukaisesti. Hyvinvointialueella opiskeluhoitosuunnitelmat liitetään osaksi alueellista opiskeluhoitosuunnitelmaa.

Kuntakohtaista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointitietoa

Mikkelin tulokset poikkeavat vain vähäisessä määrin Etelä-Savon lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointituloksista, joten liite 1 kuvaa hyvin myös mikkeliäisten lasten ja nuorten tilannetta. Tämä johtuu siitä, että Mikkelin lasten ja nuorten määrä on n. 45 % koko maakunnan lasten ja nuorten määrästä. Tämän suunnitelman liitteenä on maakunnallisten tulosten lisäksi myös Mikkelin lasten ja nuorten hyvinvointi-indikaattoritietoa, jota on koottu Hyvän elämän ohjelman valmistelua varten.

5.2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN KUNTAKOHTAISET TOIMENPITEET

Mikkelin kuntakohtaiset toimenpiteet on kirjattu lukujen 3.1–3.4 toimenpidetaulukoihin. Mikkelin sitoutuu myös Etelä-Savon yhteisiin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin siltä osin, kuin toimenpiteet kohdistuvat kuntiin tai koulutuksen järjestäjiin.

5.3 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN KUNTAKOHTAINEN ARVIOINTI

Etelä-Savon ja Mikkelin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa arvioidaan kuntakohtaisesti hyvinvointialueen lähettämien arviointikyselyiden avulla. Arviointi tehdään jatkossa joka toinen vuosi. Arviointi suoritetaan monialaisesti Mikkelin ns. LAPE-työryhmässä eli kuntakohtaisessa monialaisessa lasten, nuorten ja perheiden palvelujen työryhmässä (Mikkelin opiskeluhuollon ohjausryhmä). Tarpeen mukaan arviointia täydennetään muiden tahojen ja asiantuntijoiden kanssa. Suunnitelmakauden päätyttyä viimeisin arviointi esitellään kaupunginvaltuustolle.

LIITTEET

1. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2023 – ETELÄ-SAVON HYVINVOINTIALUE
2. Perheiden kysely 2023
3. Alueellinen neuvolasuunnitelma 2023-2026
4. Alueellinen opiskeluhoitosuunnitelma 2023-2026
5. *Mikkelin lasten ja nuorten hyvinvointitietoa*
6. *Mikkelin kaupungin esiopetuksen opiskeluhoitosuunnitelma*
7. *Mikkelin kaupungin perusopetuksen opiskeluhoitosuunnitelma (koskee myös perusopetukseen valmistavaa opetusta)*
8. *Mikkelin lukion opiskeluhoitosuunnitelma*
9. *Otavan Opiston aikuisten perusopetuksen opiskeluhoitosuunnitelma*
10. *Otavian aikuisten lukiokoulutuksen opiskeluhoitosuunnitelma*
11. *Etelä-Savon ammattiopiston opiskeluhoitosuunnitelma*
12. *Suomen Nuoriso-Opiston opiskeluhoitosuunnitelma*
13. *Mikkelin lasten, nuorten ja perheiden palveluja*